

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Nehmotná kultura polské menšiny na Ukrajině

Bc. Emily Růžhová

© 2022 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Emily Růzhová

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Nehmotná kultura polské menšiny na Ukrajině

Název anglicky

Spiritual culture of the Polish minority in Ukraine

Cíle práce

Hlavním cílem diplomové práce je dát na základě terénního výzkumu a sekundárních dat v relevantní literatuře odpovědi na výzkumnou otázku a podotázky:

Jaké jsou hlavní odlišující prvky, kterými se polská menšina na Ukrajině vyděluje ze svého okolí?

1. Jaké atributy nejvýrazněji formují etnickou identitu polské menšiny?
2. Jaké vztahy panují mezi Poláky a Ukrajinci a probíhá v této společnosti etnicko-jazyková asimilace?
3. Udrží v současnosti ukrajinští Poláci nějaké tradiční polské zvyky a rituály prováděné při svátečních obřadech?
4. Existují odlišnosti v oblasti nehmotné kultury u skupiny Poláků ze Lvovské oblasti a Poláků z Bukoviny?

Metodika

Práce bude vycházet především z výsledků terénního výzkumu a dat získaných na Ukrajině, konkrétně v oblasti Lvova a Bukoviny. Důraz bude kladen zejména na použití kvalitativních metod, které budou navazovat na sekundární údaje.

Doporučený rozsah práce

cca 70 stran

Klíčová slova

Ukrajina, polská menšina, etnická identita, nehmotná kultura

Doporučené zdroje informací

- ERIKSEN, T H. *Etnicita a nacionalismus : antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. ISBN 978-80-7419-053-7.
- HROCH, M. *Národy nejsou dílem náhody : příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-7419-010-0.
- KRASOWSKA, H. *The Polish Minority in South-Eastern Ukraine*. Warsaw: Institute of Slavic Studies, 2017. ISBN 978-83-64031-65-6.
- OLEINIKOVA, O. – BAYEH, J. *Democracy, Diaspora, Territory: Europe and Cross-Border Politics* [online]. New York: Taylor & Francis Group, 2019. ISBN 9781000710069. Dostupné z databáze PROQUEST
- ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin : možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.

Předběžný termín obhajoby

2020/21 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D., prof.h.c.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 23. 8. 2021

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 5. 10. 2021

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 30. 03. 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Nehmotná kultura polské menšiny na Ukrajině" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31. 3. 2022

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, Ph.D., prof. h. c. za vedení mé práce, jeho věcné připomínky a poskytnuté rady. Dále bych ráda poděkovala všem respondentům, kteří se ochotně podělili o své názory, své rodině a přátelům.

Nehmotná kultura polské menšiny na Ukrajině

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá nevýznamnějšími kulturními prvky polské menšiny na Ukrajině. Hlavním zdrojem informací se stal terénní výzkum, který se uskutečnil ve Lvovské a Černovické oblasti v září 2021. Mezi užití kvalitativní metody sběru potřebných dat byly zvoleny polostrukturované rozhovory a zúčastněné pozorování. Sebraná a zpracovaná data z výzkumu jsou doplněna relevantními literárními zdroji. V první části se práce zaměřuje na literární rešerše, metodologii a teoretická východiska vztahovaná k tématu výzkumu. Ve druhé praktické části práce je stručně uvedena historie polského osídlení v konkrétních oblastech a výsledky terénního výzkumu. Představeny jsou hlavní kulturní prvky, kterými se polská menšina identifikuje a které utváří etnickou identitu Poláků na Ukrajině. Výzkum se zaměřoval především na používání polského jazyka a možnosti jeho výuky, náboženskou příslušnost a další stěžejní prvky polské nehmotné kultury. Kromě těchto hlavních aspektů byly zjišťovány také dopady asimilace a vliv kulturní činnosti polských organizací na zachování kulturního bohatství polské menšiny.

Klíčová slova: etnická identita, Bukovina, kultura, Poláci, polská menšina, Ukrajina

Spiritual culture of the Polish minority in Ukraine

Abstract

The thesis focuses on the most important cultural elements of the Polish minority in Ukraine. The main source of information became field research, which took place in the Lviv and Chernivtsi regions in September 2021. Semi-structured interviews and participatory observation were chosen as the qualitative methods used to collect the necessary data. The collected and processed data from the research are supplemented by relevant literature sources. In the first part, the work focuses on literary research, methodology and theoretical background related to the topic of research. The second practical part of the thesis briefly presents the history of Polish settlement in specific areas and the results of field research. The main cultural elements by which the Polish minority identifies itself and which shape the ethnic identity of Poles in Ukraine are presented. The research focused mainly on the use of the Polish language and the possibilities of its teaching, religious affiliation and other key elements of the Polish intangible culture. In addition to these main aspects, the effects of assimilation and the impact of the cultural activities of Polish organizations on the preservation of the cultural wealth of the Polish minority were also examined.

Keywords: ethnic identity, Bukovina, culture, Poles, polish minority, Ukraine

Obsah

1 Úvod a cíl práce	9
2 Metodika	11
2.1 Adekvace metod.....	11
2.2 Plán a průběh výzkumu	13
2.2.1 Mapy výzkumných oblastí	17
2.3 Údaje o respondentech	18
3 Literární rešerše	20
4 Teoretická východiska	29
4.1 Etnicita	29
4.2 Národní a etnická identita	32
4.3 Menšiny a asimilace	35
5 Praktická část práce.....	40
5.1 Historický přehled polského osídlení na Ukrajině	40
5.1.1 Halič a Bukovina během 19. a počátkem 20. století (1772–1918).....	40
5.1.2 Halič v meziválečném období a následky 2. sv. v. (1918–1947)	42
5.1.3 Bukovina v meziválečném a poválečném období (1918–1947).....	45
5.1.4 Doba Ukrajinské SSR a počátek nezávislosti Ukrajiny	47
5.1.5 Statistické údaje o počtech Poláků na Ukrajině.....	49
5.2 Jazyková situace.....	50
5.2.1 Jazyk polské menšiny ve Lvovské oblasti	51
5.2.2 Jazyk polské menšiny v Černovické oblasti	53
5.2.3 Školství a vzdělávací organizace	55
5.3 Náboženství a tradice	60
5.3.1 Svátky spojené s církevními a výroční obřady	64
5.4 Kulturní činnost.....	67
6 Závěr.....	72
7 Seznam použitých zdrojů	75
8 Seznam obrázků a tabulek	79
8.1 Seznam obrázků	79
8.2 Seznam tabulek	79

1 Úvod a cíl práce

Na území dnešní Ukrajiny se historicky vyskytovalo mnoho různých etnických a národnostních skupin, jejichž podíl tvořil podle posledního sčítání v roce 2001 více než 20 % z celkového obyvatelstva. Multikulturní a mnohojazyčná rozmanitost obyvatelstva Ukrajiny se projevuje v různých regionálních specifikách a ovlivňuje také současný charakter jednotlivých národnostních menšin, které se stále častěji stávají předmětem zájmu vědeckého bádání. Zejména v současnosti nabývá výzkum menšinového obyvatelstva žijícího ve východoevropských oblastech pohraničí a jeho vývoj v kontextu složitých geopolitických změn a historických procesů na významu. Stejně jako v dalších evropských státech dochází na Ukrajině k postupné asimilaci národnostních menšin, což je mimo jiné jeden z následků dlouhodobého poklesu počtu jejich příslušníků. Mezi hlavní národnostní menšiny na Ukrajině se řadí také Poláci. Na území dnešní Ukrajiny je polské etnikum původním obyvatelstvem, historicky je jejich osídlení pevně spjata především s oblastí Haliče. Přestože patří v současnosti mezi etnika na Ukrajině, které mají významnější početní zastoupení, jejich počet se dlouhodobě značně zmenšuje.

Problematika polské menšiny žijící na Ukrajině je v tematickém celku svým způsobem specifická, jelikož nevystupuje jako jednotně sourodý celek. Jedním z hlavních důvodů je geografická rozptýlenost etnika na velkém území. V důsledku toho vznikla řada charakteristických rozdílů mezi jednotlivými skupinami Poláků žijících v různých ukrajinských regionech. Největší koncentrace Poláků (zhruba 68 % polské populace) se dnes nachází v Žytomyrské, Chmelnické a Lvovské oblasti. Menší zastoupení (přibližně 14 %) mají v Černovické, Ternopilské, Vinnycké a Rovenské oblasti.

Tato práce se ovšem nezabývá polským etnikem na Ukrajině v celém jeho rozsahu. Jejím cílem je přiblížit nejvýznamnější kulturní prvky charakterizující polskou menšinu ve dvou konkrétních oblastech ukrajinského pohraničí – Lvovském a Černovickém regionu. Výsledky výzkumu mohou přispět k rozšíření informací o současné situaci Poláků žijících na teritoriálně, kulturně, jazykově a historicky specifických územích Ukrajiny. Porovnání získaných dat z obou oblastí může přinést zajímavá zjištění o stěžejních prvcích nehmotné kultury, které tvoří etnickou identitu příslušníků polské menšiny. Jaké jsou tedy hlavní kulturní prvky polské identity? Jak vypadá současná jazyková a kulturní situace polské menšiny v konkrétních oblastech výzkumu? Projevují Poláci zájem o rozvoj a zachování svého kulturního dědictví, nebo podlehly vlivům okolního prostředí

a asimilovali se s většinou společnosti? To jsou některé z otázek, na které se bude tato práce snažit nalézt odpověď.

V první části práce jsou tedy představeny hlavní cíle, kterých má práce dosáhnout prostřednictvím stanovených metodologických postupů navržených právě k tomuto účelu. Následující přehled literárních rešerší obsahuje závěry několika autorů zabývajících se podobnou problematikou. Stručný popis jednotlivých publikací odkazuje na výsledky již provedených výzkumů na stejné téma. Definice klíčových pojmů a navazující teoretická východiska mají sloužit k pochopení souvislostí, s kterými se spojuje problematika této práce.

V druhé praktické části práce jsou uvedeny historické souvislosti, které měly přímý dopad na polskou menšinu, a základní statistické údaje. Dále je v následujícím textu kladen důraz na významné kulturní prvky utvářející etnickou identitu Poláků na Ukrajině. Výzkum se zaměřuje především na jazyk, náboženství, tradice a kulturně-osvětovou činnost polských organizací, které se snaží podporovat polskou identitu a kulturní rozvoj menšiny. V současnosti mohou být tyto prvky do jisté míry ovlivněny asimilací či kulturou ostatních etnik. Dalším výzkumným cílem práce proto bylo zjistit, jaké následky přineslo dlouhodobé společné soužití Poláků s Ukrajinci i dalšími etniky v souvislosti s působením multikulturního a vícejazyčného prostředí na polskou kulturu. Záměrem práce není zachytit veškeré prvky nehmotné kultury k vytvoření celistvého obrazu o současné situaci polského etnika a jeho kulturního dědictví. Tato práce se zaměřuje pouze na stěžejní prvky, které zúčastnění respondenti v kontextu jejich etnického uvědomění označili jako nejvýznamnější.

Práce si na základě terénního výzkumu a sekundárních dat v relevantní literatuře klade za cíl předložit odpovědi na výzkumnou otázku a podotázky:

Jaké jsou nejvýznamnější kulturní prvky polské menšiny na Ukrajině?

- 1) Jaké prvky tvoří etnickou identitu Poláků?
- 2) Jaké kulturní zvyky a tradice Poláci v současnosti udržují a jak je v tom podporují polské organizace?
- 3) Do jaké míry jsou Poláci asimilováni s majoritní společností?
- 4) V čem jsou Poláci ze Lvovské oblasti rozdílní od Poláků z Bukoviny?

2 Metodika

Práce si klade za cíl přiblížit současnou situaci Poláků ve dvou specifických oblastech Ukrajiny, konkrétně ve Lvovské a Černovické oblasti. Výsledky v této práci jsou založeny na terénním výzkumu, který byl autorkou proveden ve zmiňovaných oblastech. Před provedením samotného bádání bylo nutné rozhodnout, jakými výzkumnými způsoby budou efektivně získávány relevantní údaje pro výsledné zodpovězení položených otázek. Informace o rozmístění a počtu polského obyvatelstva na Ukrajině byly získány na základě dostupných oficiálních statistických údajů. Při sběru a zpracování primárních dat byl kladen důraz především na používání kvalitativních metod, nejčastěji v podobě zúčastněného pozorování a polostrukturovaných rozhovorů. K následujícímu doplnění údajů z terénního výzkumu, a především pro teoretickou část práce, byly využity odborné literární zdroje.

V úvodu této kapitoly je dále vhodné zmínit, že význam některých termínů nemusí být vždy zcela jednoznačný. Konkrétně se jedná o posuzování pojmů metodologie a metodika nebo metoda a technika. Někteří autoři na ně nahlíží jako na synonyma, která se dají vzájemně zaměňovat, jiní je naopak považují za dva zcela odlišné pojmy.

2.1 Adekvace metod

Kvalitativní výzkum je označení procesu, který nachází porozumění skrze různé metodologické tradice zkoumání jistého sociálního nebo lidského problému. Výzkumník je schopen vytvářet souhrnné celostní pohledy, provádět analýzy různých forem textů, informovat o názorech jedinců zúčastněných v daném výzkumu a v neposlední řadě provádět výzkumy v běžně přirozených podmínkách.¹

Prvním krokem kvalitativního výzkumu zpravidla bývá výběr tématu a stanovení výzkumných otázek. Cílem je vytvoření nových hypotéz, teorií a porozumění sledovaného jevu a nalezení odpovědí na stanovené otázky. Pro zjištění a pochopení možných souvislostí není zkoumaný jev studován pouze povrchově, ale výzkumník se snaží přiblížit až k jádru věci. Základní charakteristikou je různě dlouhý a silný kontakt se zkoumaným prostředím či se stavem jedince nebo skupinou jedinců. Výsledné informace, dosažené

¹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2016, s. 45-46.

kvalitativními metodami sběru dat, většinou není možné získat použitím pouze jedné metody, ale jejich vzájemnou kombinací. K přednostem kvalitativního výzkumu patří detailnější popis zkoumaného jevu, vývoje a procesu u jedince či skupiny v jejich přirozeném prostředí. Hlavní příčiny a souvislosti studuje lokálně. Za nevýhody jsou považovány zejména problémy se subjektivizací dat, obtížná generalizace na celkovou populaci a také časová náročnost sběru dat či jejich analýzy.²

Jednou z primárních a nejčastěji užívaných metod sběru dat v empirickém výzkumu je pozorování, jehož cílem je získání informací o skutečné situaci sledovaného jevu pomocí nejen zrakových, ale také čichových, sluchových nebo pocitových vjemů. Reálný pohled sledovaného prostředí může být pro doplnění popisu výzkumu velmi přínosné. Pro výzkum a získávání kvalitativních dat je zejména zúčastněné pozorování nezastupitelné. Pozorování se klasifikuje podle různých specifik a míry účasti pozorovatele.³

Zúčastněné pozorování (neboli přímé pozorování) – výzkumník dlouhodobě a aktivně participuje na každodenním životě informátorů a dostává se s nimi do interakce, což mu umožňuje lepší pochopení vnitřních procesů a vztahů uvnitř sledované skupiny. Proniknutí do přirozeného prostředí komunity odhaluje cenné informace potřebné k pochopení souvislostí, které by při vnějším pozorování zůstaly skryty. Na druhou stranu může být pro výzkumníka těžké respektovat etické principy vybrané skupiny nebo může v rámci začlenění dojít k vzájemnému ovlivnění a následnému zkreslení výsledků pozorování.⁴

1. Zjevné pozorování – sledované subjekty jsou výzkumníkem otevřeně informovány o jeho identitě a záměrech jeho výzkumu.
2. Skryté pozorování – sledované subjekty neví o identitě participujícího výzkumníka ani o probíhající skutečnosti jejich pozorování. U tohoto přístupu jsou řešeny jisté etické otázky vztahující se k pravidlům práv na soukromí a utajení informací.⁵

² RŮZHOVÁ, Emily. *Nehmotná kultura polské menšiny v Rumunsku*. Praha, 2019. Bakalářská práce. Česká zemědělská univerzita, s. 15-16. In: LINDEROVÁ, I., SCHOLZ, P., MUNDUCH, M. Úvod do metodiky výzkumu. 2016, s. 56–58.

³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 2016, s. 195.

⁴ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 2002, s. 308–309.

⁵ MAJEROVÁ, Věra. *Sociologie venkova a zemědělství*. 2009, s. 84-85.

Nezúčastněné pozorování – výzkumník působí jako pozorovatel, ale nezúčastňuje se pozorované situace ani přímého kontaktu s informátory. Pozoruje jevy a účastníky tak, aniž by sám ovlivňoval chování účastníků či zasahoval do děje. Výhodou tohoto přístupu je získání objektivních informací o skupině, která se ve svém prostředí chová přirozeně a nepodléhá citové angažovanosti výzkumníka.⁶

Rozhovor či interview je jednou z dalších nepoužívanějších metod sběru dat v etnografickém výzkumu. Často užívaným typem rozhovoru je polostrukturovaný rozhovor.

Polostrukturovaný rozhovor (nebo semistrukturovaný rozhovor) – jedna z metod dotazování kvalitativního výzkumu, při které je výzkumníkem předem navržený seznam témat a otázek. Zvolené schéma rozhovoru usnadňuje zodpovězení otázek týkajících se daného tématu, přičemž tazatel průběžně přizpůsobuje otázky předchozím odpovědím, aby se tak mohly přidávat další. Specifickým ukazatelem je tedy možnost částečné improvizace a volného přizpůsobování formulací dotazovanému dle situace a potřeby, aby tím tazatel získal potřebné informace, vysvětlující daný problém. Navržený soupis napomáhá udržovat zaměření rozhovoru a zároveň nabízí dotazované osobě větší volnost pro prosazování vlastního stanoviska.⁷

2.2 Plán a průběh výzkumu

Před začátkem samotného výzkumu bylo nejprve nutné stanovit hlavní výzkumné téma a s ním související výzkumné podotázky. V rámci přípravy a plánování terénního výzkumu následovalo zvolení stěžejních metod a technik sběru dat, konkrétně byly použity zejména polostrukturované rozhovory a zúčastněné pozorování. Na základě dostupných údajů ze sčítání lidu na Ukrajině byl získán přehled o počtu příslušníků polské menšiny v daných oblastech, což přispělo k selekci konkrétních míst sběru dat. Pro výzkum se staly stěžejní zejména dvě specifické oblasti ukrajinského pohraničí – Lvovská oblast při hranici s Polskem a severní Bukovina při hranici s Rumunskem. O výběru těchto lokalit bylo rozhodnuto z důvodu zájmu o současnou situaci polské menšiny žijící na územích dvou teritoriálně, kulturně, jazykově a historicky odlišně se vyvíjejících částech Ukrajiny,

⁶ MAJEROVÁ, Věra. *Sociologie venkova a zemědělství*. 2009, s. 84-85.

⁷ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 2016, s. 178–179.

a v souvislosti s rozšířením a porovnáním informací navazujících na autorčin předešlý výzkum polské menšiny v části rumunské Bukoviny.

Při mapování situace polského obyvatelstva ve zmíněných oblastech Ukrajiny bylo hlavním cílem výzkumu zjistit, jaké důležité prvky, s ohledem na geografické odlišnosti, tvoří polskou etnickou identitu. Dále se výzkum rovněž zaměřoval na význam používání polského jazyka a možnosti jeho výuky, a na zjišťování dalších stěžejních prvků polské nemateriální kultury zahrnující tradice a folklor. Polostrukturované rozhovory v kombinaci se zúčastněným pozorováním se pro tento účel prokazatelně osvědčily jako nejefektivnější metody sběru dat. Čtrnáctidenní terénní výzkum se uskutečnil v září roku 2021 v několika konkrétních lokalitách, kde je historicky doložené polské osídlení a také v současnosti zde Poláci tvoří výraznější početní zastoupení. Zmíněný výzkum v Rumunsku probíhal v rámci projektu Pestrá Evropa v letech 2017 a 2018.

Pro upřesnění je nutné objasnit také použité názvosloví konkrétních míst. V celé práci jsou používány počestělé názvy oblastí a měst jako Lvov, Černovice, Drohobyč, Storožynec, Sambir nebo oblast Čadca. Ostatní názvy obcí jsou uváděny v polštině. V práci mohou být zaměňovány názvy obce Stara Krasnoszora a Stara Huť. V ukrajinštině je oficiální název Stara Krasnoszora, polští respondenti i někteří polští autoři zmiňující ve svých publikacích tuto obec však častěji používají označení Stara Huť. Dále je také vhodné upřesnit souvislost mezi názvy Piotrowce Dolne a Arszycy. Piotrowce Dolne je obec v Černovické oblasti, jejíž okrajová část obydlená převážně polským obyvatelstvem se nazývá Arszycy.

Hledání a výběr respondentů v terénu bylo prováděno na základě získaných doporučení od zástupců místních organizací a polských spolků, posléze navíc také metodou sněhové koule. Pro nalezení respondentů v jednotlivých místech sběru dat byla ve výsledku taktéž velmi přínosná lokalizace hlavních center kultury a náboženského života polské menšiny. Veškerá komunikace v průběhu bádání probíhala v kombinaci českého, slovenského, polského a ukrajinského jazyka. Angličtina byla využita jen ve dvou případech, většina oslovených respondentů totiž anglický jazyk neovládala. Výzkumníci se během rozhovorů především s ukrajinskými respondenty museli občas potýkat se vzájemným nepochopením určitých výrazů, povětšinou ale byla jistá podobnost českého, polského a ukrajinského jazyka spíše výhodou. Většina rozhovorů se stěžejními respondenty byla vedena dvěma výzkumníky podle předem navrženého mustru složeného

z několika tematických otázek, které byly přirozeně doplňovány dalšími otázkami v návaznosti na odpovědi dotazovaných. Průběh dotazování byl zaznamenáván jak v podobě zapisování poznámek jedním z výzkumníků, tak současně i nahráváním na diktafon v mobilním zařízení pro možnost zpětné kontroly a doplnění uniklých informací.

První část terénního výzkumu probíhala ve Lvovské oblasti, konkrétně v pěti lokalitách obývaných polskou menšinou. Nejprve bylo navštíveno historické centrum města Lvov, kde se nacházela hlavní sídla několika polských organizací a budova polského konzulátu. Z důvodu opatření souvisejících s pandemií Covid-19 nebyli výzkumníci do prostor konzulátu vpuštěni, ale na doporučení místního pracovníka byla navštívena sídla polských organizací s názvem *Związek Polaków Orzeł Biały* a *Towarzystwo kultury polskiej ziemi lwowskiej*, kde byl následně uskutečněn polostrukturovaný rozhovor s jedním z předsedů spolku. Následně zde proběhlo také seznámení s prezidentem této organizace. S několika zaměstnanci *Związku Polaków Orzeł Biały* proběhla výměna emailových adres a dodatečné informace byly poté získány prostřednictvím emailové komunikace. Dalším místem sběru dat bylo oblastní město Sambir. Po předchozí emailové komunikaci s předsedkyní jedné z polských organizací bylo výzkumníkům zprostředkováno ubytování v místním řeholním domě. Jedna z působících sester se poté stala klíčovým informátorem, průvodcem a zprostředkovatelem dalších důležitých respondentů. V jejím doprovodu bylo možné navštívit dvě polské rodiny a provádět tak pozorování přímo v jejich domácnostech. V rámci předem domluvené schůzky v Domu Polském, centru kulturního vyžití zdejších Poláků, byl se zmiňovanou předsedkyní TKP (*Towarzystwo kultury polskiej*) a dalším respondentem uskutečněn polostrukturovaný rozhovor a následně fotografické zdokumentování celé budovy. Díky kontaktům této respondentky bylo domluveno i několik dalších rozhovorů se členy polských spolků v nedalekých lokacích. Na doporučení byl telefonicky kontaktován člen polského spolku v obci Łanowice, kde byl na sjednané schůzce s ním a s dalšími respondenty proveden další z rozhovorů. Díky komunikaci s místním knězem, jenž byl při výzkumu dané oblasti velmi nápomocný, se výzkumnému týmu naskytlá příležitost účastnit se hodiny katecheze pro děti. V obci Strzelcyska se klíčovou institucí pro sběr dat stala zdejší základní škola, která se projevila jako přínosný zdroj informací v souvislosti s množstvím respondentů z pedagogického sboru. Jedním z členů sboru byl i zaměstnanec

polského ministerstva školství, se kterým byl proveden rozhovor v anglickém jazyce. Poslední lokalitou sběru dat ve Lvovské oblasti bylo město Drohobyč, kde proběhla návštěva místní jazykové školy s krátkou účastí na probíhající hodině polštiny, následované rozhovorem s jednou z pracovnic. Výzkumný tým měl taktéž domluvenou schůzku s jedním ze členů místního TKP, ten jí však nakonec zrušil.

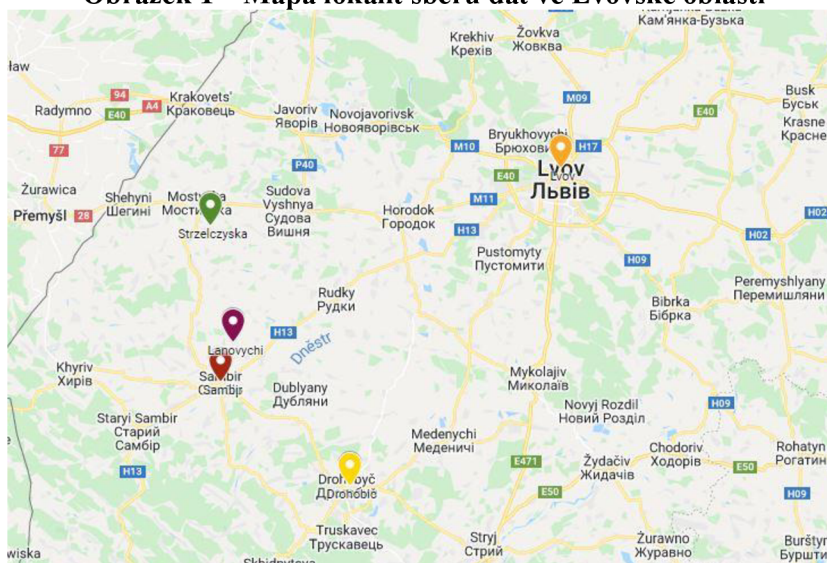
Druhá část terénního výzkumu probíhala v Černovické oblasti, jejíž součástí je severní Bukovina. Hlavním správním a kulturním střediskem je město Černovice (polsky Czerniowce). Stanoveným cílem sběru dat mělo být oblastní sídlo polské organizace *Towarzystwo Kultury Polskiej in. Adama Mickiewicza*, z důvodů nepřítomnosti jeho zástupců se ho ovšem ani po telefonické komunikaci s jedním z pracovníků nepodařilo navštívit. Díky kontaktu získaného během předešlého výzkumu polské menšiny v Rumunsku bylo smlouveno ubytování u jedné respondentky ve vsi Stara Krasnoszora. Tento kontakt byl zcela stěžejním pro následující výzkum v této oblasti, jelikož fungoval jako významné vodítko k pochopení každodenního života zdejší společnosti a dopomohl k získání dalších cenných kontaktů skládajících se především z přátel a příbuzných. Sběr dat probíhal následně v dalších lokalitách, zejména pak v Arszyce, okrajové části obce Piotrowce Dolne obývané Poláky. Stěžejní respondentkou se zde stala předsedkyně místního polského spolku, se kterou byl v jejím domě uskutečněn polostrukturovaný rozhovor nad albem fotografií zachycující její působení v místním folklorním spolku. Výzkumníkům bylo navíc umožněno prohlédnutí tradičního kroje a nahlédnutí do několika publikací o působícím folklorním uskupení. V jejím doprovodu byl také navštíven hřbitov a budova zdejšího polského klubu s malou knihovnou, zahrnující sbírku polských publikací a tiskovin. Dalšími lokalitami sběru dat byly obce Storožynec a Panka. V první zmíněné obci se ovšem nepodařilo nalézt žádné příslušníky polské menšiny. Oproti tomu v Pance se podařilo nalézt budovu Domu Polského a následně i provést několik rozhovorů s náhodně vybranými respondenty.

Během uskutečněného výzkumu byly na některé z respondentů získány kontakty, aby mohla probíhat dodatečná komunikace i v prostředí sociálních sítí. S některými organizacemi probíhala internetová komunikace prostřednictvím e-mailu, konkrétně pak formou písemného dotazování s otevřenými otázkami, které byly respondentům nejprve představeny komplexně a až poté na ně mohli odpovídat.

2.2.1 Mapy výzkumných oblastí

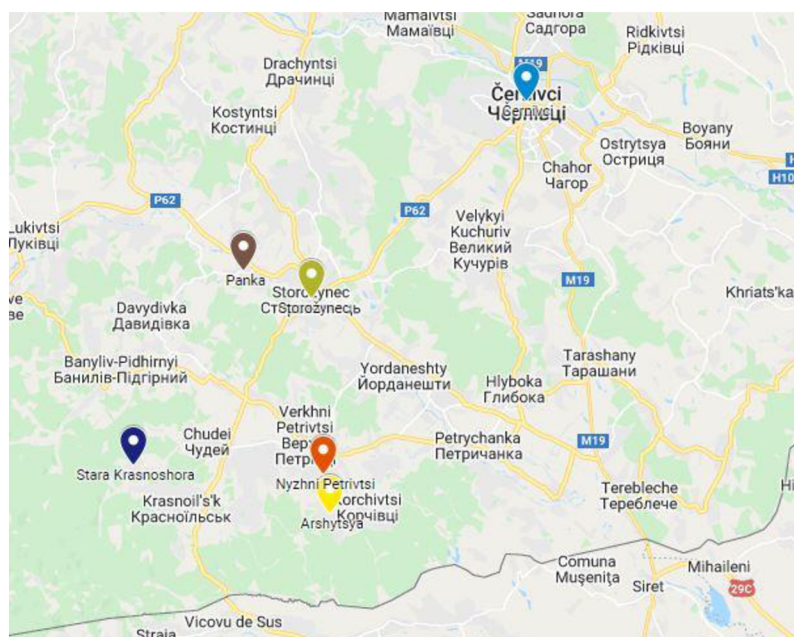
Pro lepší orientaci a zřehlednění byly všechny lokality, ve kterých probíhal výzkum polské menšiny, znázorněny na mapách jednotlivých oblastí. První mapa zachycuje místa sběru dat ve Lvovské oblasti – Lvov, Sambir, Strzelczyska, Łanowice a Drohobyč. Druhá mapa se zaměřuje na Černovickou oblast a lokality výzkumu prováděného v Černovicích, Staré Huti, Arszyce, Pance a Storožynci.

Obrázek 1 – Mapa lokalit sběru dat ve Lvovské oblasti

Zdroj: vlastní zpracování, Googlemaps.com

Obrázek 2 – Mapa lokalit sběru dat v Černovické oblasti

Zdroj: vlastní zpracování, Googlemaps.com

2.3 Údaje o respondentech

V průběhu terénního výzkumu i při následném zpracovávání získaných dat je důležité zachovat etiku kvalitativního výzkumu v rámci zajištění ochrany soukromí a osobních údajů všech účastníků. Byl kladen důraz na dodržování norem a pravidel stanovených dle zásad Etického kodexu České asociace pro sociální antropologii⁸ a zákona č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů.⁹ Na základě zachování alespoň částečné anonymity respondentů, byly provedeny změny křestních jmen u osob, které si nepřáli svá pravá jména zveřejnit. Jejich jména byla proto nahrazena fiktivními pseudonymy. Stejný postup proběhl i u respondentů, jejichž jména nebyla během výzkumu zjištěna. Skutečná jména byla ponechána pouze u osob, které se zveřejněním souhlasily. V následujících dvou tabulkách jsou uvedeny údaje o respondentech, přičemž první tabulka uvádí seznam respondentů ze Lvovské oblasti a druhá z Černovické oblasti.

Tabulka 1 – Údaje o respondentech ze Lvovské oblasti

<i>Jméno/zaměstnání</i>	Pohlaví	Věk	Bydliště	Způsob kontaktování	Datum kontaktování
<i>Tomasz – člen TKP</i>	muž	60 let	Lvov	rozhovor	září 2021
<i>Piotr – člen polské organizace</i>	muž	50 let	Lvov	rozhovor	září 2021
<i>Agnieszka – učitelka</i>	žena	-	Strzelczyska	rozhovor	září 2021
<i>Mirosława – učitelka</i>	žena	-	Strzelczyska	rozhovor	září 2021
<i>Lilia – učitelka</i>	žena	45 let	Strzelczyska	rozhovor	září 2021
<i>Ela – učitelka</i>	žena	45 let	Strzelczyska	rozhovor	září 2021
<i>Halina – učitelka</i>	žena	45 let	Strzelczyska	rozhovor	září 2021
<i>Vladislav</i>	muž	35 let	Strzelczyska	rozhovor	září 2021
<i>Pawel – kněz</i>	muž	60 let	Strzelczyska	rozhovor	září 2021
<i>Oksana</i>	žena	28 let	Drohobyč	rozhovor	září 2021
<i>Sebastian</i>	muž	25 let	Sambir	rozhovor	září 2021

⁸ Etický kodex České asociace pro sociální antropologii. *Česká asociace pro sociální antropologii* [online]. [cit. 2022-02-22]. Dostupné z: http://www.casaonline.cz/?page_id=7

⁹ Zákon č. 110/2019 Sb.: Zákon o zpracování osobních údajů. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2022-02-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/print/cs/2019-110/zneni-20190424.htm?sil=1>

<i>Maria – předsedkyně TKP</i>	žena	45 let	Sambir	rozhovor	září 2021
<i>Alžběta – sestra</i>	žena	50 let	Sambir	rozhovor	září 2021
<i>Cecilie – sestra</i>	žena	60 let	Sambir	rozhovor	září 2021
<i>Rodina č. 1: rodiče + 4 děti</i>	-	7-50 let	Sambir	skupinový rozhovor	září 2021
<i>Rodina č. 2: rodiče + 5 děti</i>	-	5-60 let	Sambir	skupinový rozhovor	září 2021
<i>Maria – studentka</i>	žena	21 let	Sambir	rozhovor	září 2021
<i>Mariana</i>	žena	85 let	Łanowice	rozhovor	září 2021
<i>Ivan – kněz</i>	muž	30 let	Łanowice	rozhovor	září 2021
<i>Walery – předseda TKP</i>	muž	40 let	Łanowice	rozhovor	září 2021

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 2 – Údaje o respondentech z Černovické oblasti

<i>Jméno/zaměstnání</i>	Pohlaví	Věk	Bydliště	Způsob kontaktování	Datum kontaktování
<i>Tereza</i>	žena	70 let	Stara Huť	rozhovor	září 2021
<i>Bernardka</i>	žena	70 let	Stara Huť	rozhovor	září 2021
<i>Táňa</i>	žena	55 let	Stara Huť	rozhovor	září 2021
<i>Katarzyna – učitelka</i>	žena	20 let	Stara Huť	rozhovor	září 2021
<i>Anna</i>	žena	39 let	Stara Huť	rozhovor	září 2021
<i>Maria – předsedkyně TKP</i>	žena	70 let	Arszyca	rozhovor	září 2021
<i>Bronislawa</i>	žena	80 let	Arszyca	rozhovor	září 2021
<i>Jozef – kněz</i>	muž	35 let	Arszyca	rozhovor	září 2021
<i>Káťa</i>	žena	50 let	Panka	rozhovor	září 2021
<i>Anna</i>	žena	65 let	Panka	rozhovor	září 2021
<i>Jakub</i>	muž	65 let	Panka	rozhovor	září 2021

Zdroj: vlastní zpracování

3 Literární rešerše

Na problematiku současné situace etnických menšin v moderním světě se zaměřuje mnoho autorů a publikací. Jedním z tematicky orientovaných příkladů je studie mezinárodního výzkumného projektu ENRI-EAST *Interplay of European, National and Regional Identities: Nations between States along the New Eastern Borders of the European Union*¹⁰, která se snaží hlouběji porozumět vzájemným vztahům a procesům, které formují evropské identity a regionální kultury ve státech východní Evropy. Cílem jednoho z výzkumů, který se zabíral přímo polskou menšinou na Ukrajině, bylo charakterizovat problematiku při utváření sociální a etnické identity polských příslušníků skupiny na pozadí společensko-historických souvislostí. Tým badatelů při sběru a analýze dat kombinoval metody kvalitativního a kvantitativního výzkumu. V úvodní části práce jsou představena obecná specifika polské menšiny, demografické údaje a historické pozadí polsko-ukrajinských vztahů. Pro polskou menšinu na Ukrajině je charakteristická její značná geografická rozptýlenost. Největší koncentrace (zhruba 68 % polské populace) se nachází ve čtyřech oblastech: Žytomyrské, Chmelnické, Lvovské oblasti a v hlavním městě Kyjev. Menší zastoupení (přibližně 14 %) mají Poláci v Černovické, Ternopilské, Vinnycké a Rovenské oblasti. Následkem geografického rozptýlení jsou omezeny možnosti častějšího kontaktu mezi jednotlivými skupinami, což přispívá k tomu, že polská diaspora na Ukrajině není příliš sjednocená. Podle autorů je také význačná velká míra integrace Poláků do ukrajinské majoritní společnosti a v některých případech dochází k úplné asimilaci. Ačkoliv mezi Poláky nepřevládá velká míra solidarity, katolické náboženství je jedním z nejdůležitějších prvků soudržnosti a funguje jako nenahraditelný ukazatel stability v životech ukrajinských Poláků. Římskokatolická církev dlouhodobě uchovává a šíří polskou kulturu, která je společně s náboženstvím významným projevem polské etnické identity. Přestože se ukrajínští Poláci dokázali úspěšně integrovat do majoritní společnosti, zachování polské kulturní tradice a lidových zvyků nadále zůstává důležitou součástí polské menšiny na Ukrajině.

Autoři projektu v závěru shrnují, že občanský postoj ukrajinských Poláků je zapříčiněn společnými ukrajinsko-polskými dějinami, územní roztržitostí skupiny

¹⁰ CHVOROSTOV, Alexander, Vil BAKIROV, Alexander KIZILOV a Kseniya KIZILOVA. *The Polish Minority in Ukraine* [online]. „ENRI-East” Project, 2011 [cit. 2020-05-30]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/313638197_The_Polish_Minority_in_Ukraine

a mírou asimilace do majoritní společnosti. Snaha o odlišení polské etnické menšiny i polské kultury od většinové společnosti je podporována činností několika polských kulturních institucí, které se snaží o zachování, rozvoj a přenos národního dědictví Poláků dalším generacím. Důležitou roli v tomto procesu zaujímá Polsko, které svými finančními příspěvky výrazně podporuje polské organizace na Ukrajině a pomáhá tak udržovat kulturní tradice a hodnoty pro současné i budoucí příslušníky polské minority.

Národní identitou polské menšiny na Východě, jejími hlavními determinanty a vztahem polského i ukrajinského státu s polskou diasporou na Ukrajině se zabývá Anita Staszkiwicz ve své studii *Polacy na Ukrainie*.¹¹ Autorčina práce vychází z etnografických dat, které získala během terénního výzkumu na západní Ukrajině a je rozčleněna do tří kapitol. První část se zabývá především politickou situací polské národnostní menšiny na Ukrajině a současnou politikou Polska a Ukrajiny vůči polské komunitě. Politické podmínky etnických skupin jsou jedny z faktorů, které významně ovlivňují proces vytváření národní identity. Podle závěrů autorčiny analýzy se polský stát velmi angažuje v politice ochrany práv Poláků na Východě a v případě Ukrajiny se pomoc Polska odráží v mnoha činnostech polských institucí a organizací. Ukrajina v současnosti zajišťuje etnickým menšinám na jejím území širokou škálu právní ochrany, ne všechna práva jsou však v konečném výsledku zcela realizována. Některá ekonomická či sociokulturní omezení narušují u příslušníků polské menšiny pocit národní příslušnosti.

V druhé části publikace je zkoumána otázka významu kultury v procesu utváření národní identity se zvláštním zaměřením na roli rodiny a její funkce v přenosu polských kulturních tradic. Autorka uvádí, že obyvatelstvo polského původu se ve většině případů vyznačuje dvojí národní příslušností. Zejména u polských příslušníků nejstarší zkoumané generace se projevuje vysoká míra ztotožnění s polskou kulturou a zároveň i s ukrajinskou. Důležitým odlišovacím znakem polské menšiny od majority je především katolické náboženství, kterým se autorka zabývá ve třetí části knihy. Pro Poláky na Ukrajině římskokatolická církev znamená významný opěrný bod a je neodmyslitelnou součástí života především pro starší generaci. Katolická víra je proto jedním z nejhlavnějších determinantů národní identity Poláků na Ukrajině. S tématem náboženství souvisí také

¹¹ STASZKIEWICZ, Anita. *Polacy na Ukrainie. Stowarzyszenia "Wspólnota Polska"* [online]. 2015 [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: http://wspolnotapolska.org.pl/biblioteka/bib_artykuly.php?id=33/

problematika, týkající se zavádění ukrajinštiny do liturgie v římskokatolické církvi a postoj příslušníků polské diaspory, který autorka rozebírá v závěrečné části práce.

Problematikou polštiny jako menšinového jazyka a jejího postavení v životě polské minority na Ukrajině se zabývá sociolingvistická studie Ewy Dziegiel publikovaná v článku *Polszczyzna w transmisji międzypokoleniowej w rodzinach jednolitych i mieszanych we Lwowskiem*.¹² Autorka ve svém díle rozebírá okolnosti přenosu polského jazyka mezi jednotlivými generacemi v homogenních a smíšených rodinách žijících ve Lvovské oblasti na Ukrajině. Okruh výzkumu zahrnoval území dvou pohraničních měst, Sambir a Dobromyl, obě ležící v blízkosti polsko-ukrajinských hranic a v minulosti charakteristická svým mnohonárodnostním složením obyvatelstva. K výrazným demografickým změnám došlo v obou městech po ukončení druhé světové války důsledkem repatriace Poláků a vyhlazení židovského obyvatelstva. Podle údajů z místní instituce „Towarzystwa Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej“, která se zabývá činnostmi polské menšiny ve Lvovské oblasti, žije v současné době zhruba 3000 obyvatel polského původu ve městě Sambir a pouze 200 osob v Dobromylu. Pro populaci ukrajinských Poláků ve zmíněných městech je charakteristická sociální dvojjazyčnost. Polští příslušníci menšiny volí použití konkrétního jazyka individuálně v závislosti na danou situaci.

Autorčino bádání zahrnovalo především vedení rozhovorů se členy více než dvou desítek rodin – třináct rodin polského původu, šest polsko-ukrajinského a dvě rodiny původu ukrajinského s polskými kořeny. Výsledky ukazují, že v čistě polských domácnostech převládá jako hlavní komunikační jazyk polština. V případě smíšených manželství se v rodině drží oba jazyky, pouze v jednom případě oba rodiče při komunikaci s dětmi používají pouze ukrajinštinu. V posledním zkoumaném typu rodiny ukrajinských manželů s polským původem se v předešlých generacích polský jazyk přestal přenášet. Následně se v článku poukazuje na významnou roli polských prarodičů, kteří jako nositelé znalosti polské řeči předávají toto dědictví mladším generacím. V rodinách, kde existují pevné vztahy mezi prarodiči a jejich vnoučaty, získává polština silnější postavení a nejmladší členové rodiny si k ní budují vřelejší přístup. Mezigenerační přenos jazyka vede také k prohloubení historických a kulturních znalostí zejména u dětí. V závěru práce

¹² DZIEGIEL, Ewa. *Polszczyzna w transmisji międzypokoleniowej w rodzinach jednolitych i mieszanych we Lwowskiem*. *Acta Baltico-Slavica* [online]. Varšava, 2019, 43, 143-160 [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: <https://ispan.waw.pl/journals/index.php/abs/article/view/abs.2019.013/5319>

autorka zmiňuje fakt, že ve všech zkoumaných rodinách je znalost polštiny podporována volným přístupem k polským médiím nebo účastí na lekcích polštiny, které organizují školy a místní sdružení. V neposlední řadě jsou životy členů polských rodin ovlivňovány působením římskokatolických farností, které se aktivně snaží zprostředkovávat různé občanské události a sešlosti, během nichž dochází uvnitř polské diaspory k upevňování vzájemných sociálních vazeb.

Tématem sociokulturní a lingvistické situace národnostní menšiny Poláků na území jihovýchodní Ukrajiny a v oblasti Karpatské Bukoviny se podrobněji zabývají výzkumy polské sociolingvistiky a folkloristiky Heleny Krasowske. Výsledkem jednoho z výzkumných projektů dokumentující zanikající národní dědictví v ukrajinsko-rumunské Bukovině je kniha s názvem *Świadectwo zanikającego dziedzictwa. Mowa polska na Bukowinie: Rumunia – Ukraina*.¹³ Krasowska a další spoluautoři zrealizovali v letech 2015–2018 podrobný výzkum a výsledné poznatky v publikaci tematicky rozčlenily do tří částí. První z nich se věnuje osídlení Poláků na Bukovině a rozvoji polských komunit v regionu, činnosti působících polských organizací a charakteristice konkrétních míst osídlených polskou menšinou. V druhé části se autoři zabývají především sociolingvistickou situací a představují zde vypracovanou typologii polských dialektů v bukovinské oblasti, u nichž srovnávají gramatické rysy se standardní polštinou. Současně se zmiňují také o vývoji místní polštiny v sociálním prostředí a působení vnějších faktorů. V knize je prvně představena diagnóza důvodů souvisejících se ztrátou či zachováním jazykové spojitosti na zkoumaných lokalitách v oblasti Bukoviny. Třetí část se zabývá sledováním vlivů a procesů dodržovaných během slavení v ročním cyklu u polské menšiny v Bukovině. S kulturním obrazem bukovinských Poláků je čtenář seznámen pomocí rozsáhlého výběru úryvků z uskutečněných rozhovorů na téma slavností v průběhu roku, které může dále analyzovat. Hlavním cílem celé knihy je představit zdokumentované svědectví polské kultury v zahraničí a pro budoucí generace tak uchovat výjimečné dědictví Poláků na Bukovině.

Na problematiku podpory a rozvoje polské kultury na Ukrajině v souvislosti s důležitostí role polského tisku se zaměřuje článek *The role of Polish press in promoting*

¹³ KRASOWSKA, Helena, Magdalena POKRZYŃSKA a Lech Aleksy SUCHOMŁYNOW. *Świadectwo zanikającego dziedzictwa. Mowa polska na Bukowinie: Rumunia – Ukraina* [online]. 1. Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 2018 [cit. 2020-05-26]. ISBN 978-83-64031-85-4. Dostupné z: <https://ispan.waw.pl/ireteslaw/handle/20.500.12528/625>

Polish culture in Ukraine on the example of "Monitor Wołyński".¹⁴ Po rozpadu sovětského bloku byl v Polsku zaveden nový systém a následující politické změny se dotýkaly také tématu polské diaspory v zahraničí. Šíření polsko-jazyčných médií především v postsovětských státech se stalo jedním z hlavních cílů polské zahraniční politiky. S ohledem na minulost a snahu bývalého režimu ukrajinského státu zcela vymýtit polskou kulturu se však stal tento úkol na území Ukrajiny velice komplikovaným. Značná část ukrajinských Poláků ztratila povědomí o polském kulturním dědictví a přestala mluvit polským jazykem. Rozvojem polského tisku na Ukrajině by se měl do jisté míry vyřešit problém se zapomenutým polským jazykem a zároveň odbourávat strach související s jeho užíváním na veřejném prostranství. Polské časopisy a jiné tiskoviny zapřičiňují větší kontakt příslušníků polské menšiny s polštinou, která je jedním z hlavních znaků polské kultury. V dnešní době se důležitou funkcí polského tisku na Ukrajině stává zejména ochrana společnosti před separatistickými tendencemi a před nebezpečím ruského vlivu.

V roce 2014 bylo na Ukrajině vydáváno čtrnáct polsko-jazyčných titulů, ze kterých je v článku zvláště poukazováno na dvojjazyčný "Monitor Wołyński" a jeho informačně vzdělávací roli při podpoře polské kultury. Tento tisk je vydáván každé dva týdny a jeho obsah se cíleně zaměřuje na několik hlavních témat, například představuje ukrajinským čtenářům důležité informace o Polsku, polské historii, kultuře, tradicích a zvycích nebo naopak zprostředkovává Polákům aktuální zprávy a skutečnosti o událostech ve Volyni. Časopis cíleně staví na myšlence evropské a euroatlantické integrace a jeho náplní je pomoc při rozvinutí dialogu a zboření pomyslné bariéry mezi národy, která je tvořená zastaralými stereotypy a předsudky. Jelikož je činnost „Monitora Wołyńskiego“ situována do nelehkého prostředí, které je poznamenáno historickými událostmi a složitými polsko-ukrajinskými vztahy, musí proto mnohdy čelit negativní kritice ze strany ukrajinských nacionalistů či politických oponentů. I přes tyto překážky však podle autora článku pracuje časopis také s nepohodlnými tématy, navzdory odporu ukrajinské většiny, a úspěšně naplňuje jím stanovené cíle, tedy informuje a vzdělává mnoho příslušníků polské menšiny žijící na území Ukrajiny. Závěrem dodává, že díky tisku „Monitor Wołyński“ dochází v ukrajinské oblasti k odpovídajícímu formování národního vědomí ukrajinských Poláků

¹⁴ KLIMASZEWSKI, Zbigniew Tomasz. Rola prasy Polskiej w krzewieniu Polskości na Ukrainie na przykładzie „Moni tora Wołyńskiego”. *Łódzkie Studia Teologiczne* [online]. 2014, 23(1), 51-66 [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=664565>

a současně zastává pozici nenahraditelného zdroje informací pro příjemce polské menšiny. Nejen to je důvod, proč by podle autora měla polská i ukrajinská vláda vynakládat zájem a snahu o jeho zachování.

Na téma vzájemných vztahů mezi střeoevropskými národy poznamenanými společnými dějinami a řadou válečných konfliktů bylo napsáno nespočet publikací a knih. Jedním z příkladů problematičkého poměru mezi dvěma národy je i polsko-ukrajinské soužití, jehož rozborem se zabývá Lubomír Kopeček v článku *Polsko-ukrajinské vztahy: úspěšný model řešení etnických problémů?*¹⁵ K správnému pochopení současné situace je podle Kopečka důležité získat alespoň stručný přehled o historických událostech mezi oběma národy.

Specifičká podoba polsko-ukrajinských vztahů se utvářela postupně, ale počátek vzájemných rozporů spadá již do 17. století, kdy Polsko vlastníci velkou část dnešní Ukrajiny násilně utlačovalo místní obyvatelé. V průběhu 20. století se vedoucí postavení polského a ukrajinského obyvatelstva často velmi odlišovalo a díky působení vnějších i vnitřních vlivů se mezi Ukrajinci a Poláky prohlubovala značná nerovnost. Během trvání světových válek se vzájemná nenávisť obou národů nadále stupňovala. Státní politika Polska byla zcela intolerantní k početné ukrajinské menšině (čítající přes 5 milionů osob), a především k projevům národní identity jejich příslušníků. Na pronásledování a nucenou polonizaci začali od dvacátých let 20. století Ukrajinci reagovat vysokým počtem teroristických útoků, s čímž bylo spojeno i značné zesilování ukrajinského nacionalistického myšlení. V průběhu druhé světové války dospělo nepřátelství mezi Ukrajinci a Poláky do takové míry, že v národnostně smíšených oblastech docházelo k vzájemnému vyvražďování obyvatelstva obou stran. Poválečná situace a související posunutí polských hranic směrem na západ zapříčinily na území Polska silný úbytek ukrajinského obyvatelstva a následné nucené vysídlování ukrajinské menšiny na severovýchod země během akce Visla v roce 1947 snížilo počet Ukrajinců v Polsku na minimum. Následujícím připojením několika oblastí odtržených od sousedících států vznikl nový státní celek, na jehož území bylo po dlouhé době shromážděno ukrajinské obyvatelstvo ze SSSR. Ukrajinská socialistická sovětská republika spadající pod SSSR tak

¹⁵ KOPEČEK, Lubomír. Polsko-ukrajinské vztahy: úspěšný model řešení etnických problémů? *Střeoevropské politické studie* [online]. 1999, 1(2) [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3803/5160>

až do osmdesátých let 20. století neudržovala s Polskem skoro žádné vztahy, v obou národech však zůstaly zakořeněny pocity vzájemného odporu.

K prvotním snahám o znovu navození přerušovaných polsko-ukrajinských vztahů dochází až s pádem totalitních režimů ve svazových republikách a s nadcházejícím rozpadem východního bloku na konci osmdesátých let 20. století. Přátelské projevy a navazování nových kontaktů probíhalo především mezi polskými a ukrajinskými představiteli politických stran, které nabývaly rostoucího vlivu na domácím politickém poli a společně prosazovali zájem o smíření Poláků a Ukrajinců. Podle autora z celého 20. století nastalo nejlepší období polsko-ukrajinských vztahů po roce 1989, kdy byla díky vzájemné spolupráci obou států vytvořena řada společných ekonomicko-hospodářských a politických institucí. Kopeček v závěrečné části ovšem konstatuje, že ochota zapomenout na historické události a konflikty z nedávné minulosti není mezi normálním obyvatelstvem příliš podporována. To dokazují i výsledky studie polského Centra výzkumu veřejného mínění prováděné v průběhu 90. let, ze kterých bylo zjištěno, že ani po uplynutí několika let se předsudky a zažité stereotypy Poláků na Ukrajince výrazně nezměnily. Například antipatie k Ukrajincům se pohybovaly zhruba mezi 60–65 % a jejich pokles v následujících letech byl pouze minimální. Téměř totožné mínění mají i Ukrajinci na Poláky. Podle Kopečka byla problematika historických konfliktů mezi polským a ukrajinským obyvatelstvem tak dlouho tabuizovaná, že uvolnění tématu až na konci 80. let nemohlo stačit k tomu, aby se stihly změnit nebo zcela vymýtit vzájemné předsudky a dlouhodobě ukotvené stereotypy mezi těmito národy.

Etnickými skupinami Poláků žijících v ukrajinsko-rumunském pohraničí zahrnující území historické Bukoviny se zabývá Adam Rossmanith v článku *Język polski, struktura etniczna i religijna w skupiskach polskich na Bukowinie w latach 2011–2013 w świetle badań terenowych*.¹⁶ V úvodní části autor nastiňuje historii polského osídlení Bukoviny zahrnující první politicko-mocenské vazby mezi polskou a moldavskou šlechtou či migrační politiku rakouské monarchie zaměřující se na kolonizaci nejvzdálenějších územních jednotek, jejichž součástí byla také Bukovina. Několik desítek osob s polským původem z Malopolského vojvodství osídlilo koncem 18. století zemědělskou oblast

¹⁶ ROSSMANITH, Adam. *Język polski, struktura etniczna i religijna w skupiskach polskich na Bukowinie w latach 2011-2013 w świetle badań terenowych. Historia i dzień dzisiejszy relacji polsko-rumuńskich* [online]. Suceava: Związek Polaków w Rumunii, 2017, s. 404-415 [cit. 2021-02-05]. ISBN 978-973-0-25189-0. Dostupné z: <http://dompolski.ro/pl/publikacje-online/publikacje-online/>

v blízkosti solného dolu v Katzyce (dnešní Rumunsko) a o pár let později rodiny čadeckých Goralů založily osady Kaliczanka, Tereblecze, Stara Huť (Ukrajina) a několik dalších. Počet bukovinských Poláků ve 20. století zásadně ovlivnily dvě migrační vlny, které zapříčinily silný odliv místní polské populace zpět do vlasti. První příčinou bylo znovuzaložení polského státu v roce 1918, druhou pak organizované repatriace polského obyvatelstva do Polska na konci druhé světové války. Na území Bukoviny tak v 50. letech zůstalo zhruba 9 tisíc Poláků a jejich počet neustále klesá až do dnešní doby. Podle autora je příčinou několik provázaně působících faktorů, jako je například asimilace či migrace do zahraničí.

Národnostní struktura polských skupin na Bukovině se v průběhu uplynulých desetiletí proměnila především během působení odlišného politického vlivu v rumunské a ukrajinské části Bukoviny. Na obou stranách se tak vytvořilo několik odlišností. Autor v článku uvádí několik příkladů zahrnující úroveň znalosti polštiny a míru jejího používání jako primárního jazyka v domácnostech nebo při náboženských obřadech. Z provedeného výzkumu vyplývá, že polštinu si jako hlavní jazyk ve své domácnosti volí 75 % příslušníků polského etnika v rumunské části Bukoviny a 62 % v části ukrajinské. Poměrně novým jevem zapříčiňující rostoucí míru heterogenity polské komunity, je stále častější uzavírání smíšených manželství mezi Poláky a osobami s odlišnou národnostní identitou. Současně se tak mění i náboženská struktura, jelikož po uzavření smíšeného sňatku přestává být pravidlem přechod jednoho z manželů (toho s jiným než římskokatolickým vyznáním) na společnou římskokatolickou víru. Ačkoliv je v Bukovině polská menšina považována za stále výrazně nábožensky jednotnou, přibývá čím dál více případů, a to zejména v ukrajinské části Bukoviny, kdy v polských rodinách převažuje pravoslavi nebo jsou bez vyznání.

Národní politika ukrajinského státu uplatňovaná vůči národnostním menšinám je s ohledem na aktuálnost tohoto tématu rozebírána v mnoha publikacích autorů společenskovedních oborů. Konkrétním případem participace polské menšiny na sociopolitických procesech Ukrajiny se zabývá článek *Polish national minorities as a subject of social and political processes in Ukraine*.¹⁷ Od devadesátých let 20. století

¹⁷ Polish national minorities as a subject of social and political processes in Ukraine. *Scientific papers. Politology* [online]. 2016, 100-104 [cit. 2020-08-31]. Dostupné z: <http://politics.chdu.edu.ua/article/view/27694>

se na Ukrajině začínají vytvářet snahy o vybudování stabilní občanské společnosti, v rámci čehož ukrajinský parlament přijímá několik zákonů zajišťující práva národnostním a etnickým menšinám. Početné národnostní skupiny na ukrajinském území využívají možnost podílet se svou činností na politických procesech státu. Jednou z důležitých součástí mnohonárodní společnosti a ukrajinského politického systému jsou i příslušníci polské menšiny.

V článku se autor zaměřuje na identifikaci dvou stanovených cílů – analýzu hlavních znaků a trendů vývoje polské menšiny a určení zásadních aspektů její účasti na sociopolitických procesech ukrajinského státu. V současnosti se nejvyšší koncentrace polských etnických skupin nachází v Žytomyrské, Chmelnické a Lvovské oblasti, což je dáno především historickými souvislostmi polského osídlování východní Haliče a území západně od Dněpru. Podle údajů o sčítání lidu v roce 2001 tvořili Poláci 0,3 % celkové populace a byli tak osmou nejpočetnější národnostní menšinou Ukrajiny. V posledních letech se situace ukrajinských Poláků celkově stabilizovala v rovině společensko-politické i náboženské a u příslušníků polské komunity převládá loajalita k ukrajinským orgánům. Negativní pohled Poláků na situaci vlastní národnostní menšiny způsobuje především proces demografického stárnutí, asimilace (včetně jazykové asimilace) a částečně i migrace. Podle autora je hlavní příčinou postupné asimilace Poláků na Ukrajině dlouhodobé žití v omezujících podmínkách bez kontaktu s rodnou zemí.

Polská menšina na Ukrajině má oproti ostatním menšinám v zemi poměrně rozdílné postavení. Důvodem je blízkost původní polské domoviny, která jako sousedící stát Ukrajiny poskytuje polským krajanům značnou materiální a institucionální podporu. Na rozdíl od téměř nulové pomoci ze strany ukrajinské státní správy pokrývají finance polské vlády naprostou většinu potřeb nutných k organizaci a fungování zájmů polské komunity na Ukrajině. Za negativní aspekty situace polské menšiny autor považuje především neexistenci polské politické strany, propagující komunitu na úrovni oficiální a zároveň velmi nízký stupeň zastoupení na všech úrovních správy, což omezuje práva příslušníků národnostních menšin podílet se na formování politických procesů a tím tak ochraňovat a rozvíjet své národní kulturní dědictví.

4 Teoretická východiska

V této části práce budou stručně vysvětleny hlavní pojmy a s nimi související teorie stěžejní pro tuto práci. Jsou jimi etnicita, etnická a národní identita, menšina, asimilace a integrace.

4.1 Etnicita

Etnicita je termín, který se v průběhu dějin používal v různých kontextech a byl poznamenán mnoha různými významy. Ani v současnosti stále nemá jednotně přijímanou definici. Samotné slovo etnicita je odvozeninou od slova etnikum, jenž vychází z řeckého pojmu *ethnos* a původně se shodovalo s označením pro národ. Později se jím však začali označovat cizí, barbarské skupiny obyvatelstva. V 19. století je fenomén etnicity užíván především ve spojitosti s biologickými odlišnostmi a rasismem, v tomto období však mezi mnohými sociology převládal názor, že etnicita bude postupně ztrácet na významu a časem zcela vymizí.¹⁸ Po sérii politicko-společenských změn na konci šedesátých let 20. století však nastává pravý opak a rostoucí zájem o studie etnicity v oblasti sociální antropologie nadále přetrvává až do současné doby, ve které stále hraje jednu z hlavních rolí antropologických výzkumů. Narůstající význam dílčích jevů a problémů týkajících se etnických vztahů, etnických či národních identit a etnických menšin způsobil významný odklon od původního převažujícího přístupu etnicity k vědci obecně uznávané shodě, že ačkoliv je etnicita jevem mnohotvárným, tak má jistou spojitost s klasifikací lidí a skupinovými vztahy. Jelikož je definice a chápání etnicity úzce spjata s teoriemi národa a nacionalismu a rozlišení těchto fenoménů bývá často nejasné, je proto nutné zkoumat jejich teorie komparativně.¹⁹

Soubor nejrůznějších teorií a konceptů etnicity ohraničují dvě krajně protichůdné koncepce. První z nich je primordialismus, popř. esencionalismus, což je přístup, který převažoval do druhé poloviny 20. století. Přívrženci tohoto směru zastávali názor, že etnické i rasové identity jsou základní, odvěkou a neměnitelnou lidskou součástí. V jejich pojetí se národy vyjevují jako společenské jednotky obsahující jednotnou kulturu,

¹⁸ JENKINS, Richard. *Rethinking ethnicity: Arguments and Explorations*. 1997, s. 9.

¹⁹ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. 2012, s. 21-22.

společný jazyk a historický či pokrevní původ.²⁰ Kvůli představě národa jako reálného a stabilně existujícího faktu, který není podroben kritickému zkoumání, je primordialismus považován spíše za přístup než za teorii. Jedním z nejvýznamnějších představitelů je Clifford Geertz, který popisuje primordiální fenomény, tedy kulturní rozlišovací charakteristiky jako jsou rituály, mýtus původu, náboženství či rodový původ odlišující od sebe navzájem jednotlivé skupiny. Geertzův přístup je značně emický, reflektuje vnímanou primordialitu těchto jevů samotnými aktéry, a proto není považován za nevědecký, na rozdíl od samotného primordialismu.²¹

Ostatní přístupy odklánějící se od primordialistického pojetí, hlavně od myšlenky historické původnosti etnicity, jsou souhrnně označovány jako koncepce modernistické a do popředí vědeckého zájmu se dostávají zhruba od 60. a 70. let. Tyto přístupy považují etnické vědomí za abstraktní, uměle vytvořený sociální konstrukt či přežitek postrádající v současné moderní době větší smysl. Upřednostňován je názor, že národy nemohou existovat univerzálně, ale jejich vznik je vázán na období průmyslové revoluce.²²

Podle konstruktivistů je formování etnické identity a komunity přímo spjato s technologickým pokrokem, komunikačním rozvojem a nástupem kapitalismu. Až s nástupem modernity totiž dochází u místních komunit ke změně sebevymezení, a to z modelu teritoriálně ohraničeného společenství k modelu definující etnicitu jako kolektivní vědomí, skrze které tvoří součást širšího národního celku. Benedict Anderson popisuje národ jako nově vzniklý typ společenství (tzv. *imagined community*), jehož členové se navzájem neznají, ale přesto mají skutečnou představu o společné sounáležitosti ke stejnému útvaru. K pojetí národa se váže i myšlenka suverenity následovaná obrozeneckými snahami a emancipací národů jakožto důsledek rozpadu imperiálních velmocí.²³

Podobné poznatky o vztahu etnicity a nacionalismu jsou patrné například i u Ernesta Gellnera, podle kterého se moderní národy vytvářely na základě přechodu lidstva z agrární společnosti k průmyslové společnosti a industrialismu. Narůstající potřeba

²⁰ ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2009, s. 20-23.

²¹ HORÁLEK, Adam. Tři přístupy k pupkům národů: Primordialisticko-modernistický diskurz prizmatem aktivity a objektivy etnicity. *Český lid* [online]. 2012, s. 28-29 [cit. 2021-11-23]. Dostupné z: <https://ceskylid.avcr.cz/media/articles/178/submission/original/178-349-1-SM.pdf>

²² ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2009, s. 20-23.

²³ VAĐURA, Vladimír. Teorie etnického konfliktu. In ŠMÍD, Tomáš a Vladimír VAĐURA. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. 2007, s. 9-44.

obyvatelstva komunikovat s okolním světem vyvolává požadavky na jednotný jazyk a kulturní základy, tedy podpůrné prvky pro rozmach nacionalismu. Gellnerova definice národa předpokládá, že pouze lidé sdílející stejnou kulturu mohou patřit ke stejnému národu, když vzájemně a závazně uznají určitá práva a povinnosti vůči sobě na základě svého společného příslušenství, což je následně udělá národem. V moderní společnosti se tedy etnicita stává umělým nástrojem nacionalismu, který z etnik vytváří národy. Jestliže se národ vymezuje vysokou kulturou a vzdělávacím systémem, stává se přirozenou společenskou jednotkou, která ke své existenci nutně potřebuje vlastní politické zastřešení, tedy stát.²⁴

Alternativním přístupem ke konceptu etnicity je etnicismus, jenž představuje jakési rozhraní mezi primordialistickými a modernistickými přístupy. Mezi hlavního představitele teorií etnicismu patří především významný etnosymbolista Anthony D. Smith.²⁵ Smithův dualistický přístup k nacionalismu a etnicitě rozporuje modernistické názory výše zmíněných autorů, že vznik etnicity a národních států je fenomén moderní doby. Ve svých tezích se Smith sice ubírá k myšlence, že národy jsou v zásadě moderním jevem, jsou ovšem transformovány z předmoderních etnických společenství, tedy z již zformovaných ethnie. Termínem ethnie Smith označuje skupinu lidí, tedy etnické společenství, mající kromě jiných charakteristik společné označení, sdílenou paměť, symboly, mýty, tradice a společné vazby k historickému území. Etnicita se vyskytuje a udržuje kdekoli, kde mají lidé představu o společné vzpomínce na „zlatý věk“ jejich etnika a hrdinství předků, vzbuzující u nich jakožto platných potomků náležitou hrdost.²⁶

Významným milníkem v etnických studiích, který oprostil etnicitu od její objektivní podstaty, je studie Fredrika Bartha, jemuž se etnicita jeví jako subjektivní proměnná v prostoru i čase, jenž je závislá na množství vnitřních i vnějších procesů. Ve sborníku *Ethnic Groups and Boundaries* zdůrazňuje především to, že vzájemná odlišnost etnických skupin není dána jejich sdíleným kulturním obsahem nýbrž sebeidentifikací jednotlivých členů s určitou skupinou. Tímto vymezováním vůči ostatním

²⁴ GELLNER, Ernest. *Národy a nacionalismus*. 1993.

²⁵ HORÁLEK, Adam. Tři přístupy k pupkům národů: Primordialisticko-modernistický diskurz prizmatem aktivity a objektivy etnicity. *Český lid* [online]. 2012, s. 28-29 [cit. 2021-11-23]. Dostupné z: <https://ceskylid.avcr.cz/media/articles/178/submission/original/178-349-1-SM.pdf>

²⁶ MASŁOWSKI, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. Karolinum Press, 2015, s. 94-96.

je udržována jakási etnická hranice. Hlavním bodem zájmu nejsou v tomto případě považovány objektivně viditelné rozdíly, ale jejich hodnotový význam. Pomyslná hranice je tedy sociálním produktem s různou mírou důležitosti, proměnlivosti a propustnosti, ať už informací, interakcí či osob. Etnicita je aspektem sociálního vztahu mezi jednotlivci, kteří se odlišují od členů ostatních skupin, jejichž existenci si uvědomují a s nimiž také vstupují do kontaktu.²⁷

Snahu zachytit a shrnout současný antropologický konsenzus týkající se etnicity projevili teoretik etnicity Richard Jenkins. V několika bodech popisuje etnicitu jako součást kolektivní identifikace založené na vzájemném uvědomění existujících kulturních odlišností, a ačkoliv je spojena se sdílením kulturních významů, primárně vychází ze sociálních interakcí ve skupině. Není jevem stálým nýbrž proměnným, což může záležet jak na kolektivní, tak i na individuální sebeidentifikaci.²⁸

4.2 Národní a etnická identita

Identita je mnohvrstevnatý pojem složený ze dvou vzájemně se ovlivňujících částí – vnitřní identity jedince a jeho vztahu k ostatním, tedy identita vycházející z vnějšího prostředí. Potřeba individuálního sebeurčení a potřeba sdílet společné hodnoty se skupinou a jejími příslušníky se v průběhu času různě mění a je závislá na kontextu a situaci. Ve své podstatě je etnická identita relační a situační, projevuje se a nabývá na významu především až v interakci, při možnosti srovnání s odlišným, v konfliktní situaci nebo ohrožení.²⁹

Vědomí příslušnosti jedince k určité skupině a rozdíly odlišující jednu skupinu od ostatních jsou základní myšlenkou skupinové identifikace. Každá osoba může definovat svoji příslušnost ke skupině několika způsoby, například podle jazyka, národnosti, etnické příslušnosti, politického pohledu, náboženství atd., přičemž v různých společnostech mohou mít tyto prostředky identifikace různý význam. Při zkoumání skupinových identit je navíc potřeba klást důraz na to, že člověk je příslušníkem i několika skupin, a ne všechny se formují na základě etnicity. Podle Eriksena je při zařazování jedince do konkrétní

²⁷ BARTH, Fredrik. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. 1969, s. 12-15.

²⁸ TESAŘ, Filip. *Etnické konflikty*. 2007, s. 55-56.

²⁹ ERIKSEN, Thomas Hylland: *Sociální a kulturní antropologie*, s. 370.

skupiny důležitá také sociální situace, během níž přichází do kontaktu s ostatními, kteří ho identifikují pohledem vnějších pozorovatelů.³⁰

Jak silná je identifikace se skupinou a vnitřní soudržnost jejích členů v různých společnostech lze měřit různými nástroji. Jako vhodný a jednoduchý způsob měření uvádí Eriksen například „Simmelovo pravidlo“, což je princip zformulovaný sociologem Georgem Simmelem a zakládá se na myšlence, že vnitřní soudržnost skupiny je odvislá od míry vnějšího tlaku. Pokud je totiž etnická menšina či jiná skupina dlouhodoběji diskriminována a utlačována silnější majoritou, tak by jejich skupinová identita měla být mnohem silnější a významnější než u skupin, na které žádný vysoký nátlak z vnější vyvíjen není. Tento jev je patrný například u malých národů jako jsou Katalánci nebo Irové, u kterých se národní či etnická identita projevuje silněji než u dominujících Angličanů a Španělů. Soudržnost skupiny a loajalita příslušníků je kromě vnějšího nátlaku udržována ještě vnitřní strukturou a fungujícím prostředím skupiny nabízející svým členům zdroje, zázemí ale i sankce, a to v nejrůznějším množství a formě.³¹

Do popředí teorií etnicity se dostává otázka zabývající se samotným vznikem a identifikací etnických skupiny, tedy za jakých podmínek a v jakých situacích jsou etnické skupiny vlastně konstruovány. Jak uvádí Thomas H. Eriksen, etnické skupiny nejsou konstruovány v úplné izolaci od okolního světa, nýbrž samotná oddělenost skupiny vzniká právě až vyhraněním se vůči ostatním neboli těm, kteří se nevyjevují jako příslušníci téže dané etnické skupiny.³² Ze vzájemných interakcí pak vzniká pomyslná hranice mezi „my“ a „oni“, která je formována symbolickými rozlišovacími znaky (tzv. *boundary markers*), jež uznávají obě zainteresované strany.³³ V kontextu toho zavádí norský antropolog Harald Eidheim pojmy dichotomizace a komplementarizace. Dichotomizace neboli protikladnost spočívá právě v onom vzájemném vymezování hranic v rámci mezietnických interakcí, důsledkem čehož mohou být utvářeny negativní stereotypy a konflikty na základě kulturních odlišností mezi skupinami. Komplementarizace oproti tomu uznává etnicitu

³⁰ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. 2007, s. 64-69.

³¹ Tamtéž, s. 73-76.

³² ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus*, 2012, s. 37.

³³ HIRT, Tomáš. Přehled nejasností spjatých s konceptem etnicity v perspektivě post-barthovských přístupů. *AntropoWebzin*. 2007, (2-3).

vyjadřovanou prostřednictvím kulturních odlišností jako pozitivní aspekt vztahu „my“ a „vy“, který napomáhá utvářet společný prostor pro mezietnickou komunikaci.³⁴

Nejčastěji je pojem identita spojován s identitou etnickou. Ve vztahu k národu pak pracovalo s tímto termínem několik autorů jako J. Armstrong, A. Smith nebo W. Bloom. Smith například zastává názor, že existuje návaznost mezi různými identitami, především pak mezi identitou národní a etnickou. Národní identita se může prolínat s řadou dalších identit – regionální, etnickou, náboženskou či třídní identitou (*multiple identities*). Etnické prvky utvářející národní identitu jsou souborem představ zahrnující myšlenky o společném prostoru, kulturních tradicích a hodnotách, o společné kolektivní paměti, mýtech a společných zákonech. Na procesu utváření národní identity se navíc podílí osobní i sociální identita, které ukazují, jak jedinec vystupuje v sociálních interakcích a jak ho vnímá jeho okolí. Nejdůležitější funkcí národní identity podle Smithovy koncepce je ukotvení člověka ve světě, které určuje jeho ztotožnění s kolektivní osobností.³⁵

Oproti tomu teoreticky orientovaná studie W. Blooma poukazuje spíše na mobilizační funkci národní identity. Přijetí národní identity totiž nastává především v důsledku krize identit ve společnosti. Identifikace většinové části obyvatelstva s národem a jeho národními symboly vede k vytvoření takového prostředí, ve kterém dokáže fungovat jako jednotný celek, a to hlavně v případech, ve kterých se zdají být tyto symboly nějakým způsobem ohroženy.³⁶ Stejný názor na přijetí národní identity v době krize zastává například i T. Eriksen. Podle Eriksena lpění na etnické symbolice, tedy na starobylém jazyku, náboženství, příbuzenských systémech nebo stylu života se objevuje především v době, kdy dochází ke společenským změnám, například k migraci, industrializaci, integraci apod. Důraz na sociální identitu se obecně klade hlavně ve chvíli, kdy se nějakým způsobem jeví jako ohrožená.³⁷

Dvě protichůdné koncepce zabývající se významem etnicity a etnické příslušnosti předkládá také Leoš Šatava. Na základě koncepce zvané „Buď – anebo“, která vychází z tradicionalistického pojetí národa v 19. století, náleží příslušnost jedince buď k jednomu etnickému společenství, anebo k jinému, žádná jiná alternativní možnost ovšem není prakticky uskutečnitelná. Ačkoliv je toto dualistické paradigma považováno za zdánlivě

³⁴ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus*, 2012, s. 56-58.

³⁵ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody*. 2009, s. 30–40.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ ERIKSEN, Thomas. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. 2012.

překonané, tak jeho význam značně nabyl zejména v 90. letech po rozpadu Sovětského svazu a Jugoslávie. Nové státní útvary deklarovaly svůj vznik na etnickém principu což přispělo k řadě dlouhotrvajících etnických konfliktů. Oproti tomu Šatava uvádí i příklad „všedního nacionalismu“, kdy je v praxi národních evropských států vnímání etnicity, coby pozitivní zachovalé hodnoty, běžným modelem každodenního života většinové společnosti. Zejména ve východní Evropě je stále znatelné herderovské pojetí, tedy sepětí jazyka a kultury s národní příslušností, oproti západoevropskému spíše státně-občanskému pojetí etnicity. Protichůdná multikulturalistická koncepce zohledňuje působení etnicity a jazyka se snahou o vzájemné propojení majoritní a minoritní složky. Na všechny existující kultury je pohlíženo jako na součást společného bohatství novodobé společnosti a do popředí je stavěno především multikulturní a jazykové hledisko. Etnická příslušnost ustupuje do pozadí a místo toho je kladen důraz na multikulturalismus, který by měl vytvářet ideální stav občanské rovnosti, zohledňovat v ní různé etnické menšiny a napomáhat jejich integraci do společenství. Podle Šatavy je tato koncepce pravděpodobně budoucím východiskem pro společnost v současném světě ovlivněným globalizací a prolínáním kultur.³⁸

4.3 Menšiny a asimilace

U termínu etnické/národnostní menšiny je důležité přihlížet k tomu, že přístup k tomuto pojmu není zcela jednoznačný. Významově se menšina může vztahovat k jakémukoliv etniku, které se odlišuje od majority v daném státě nebo odkazuje na části národů, které mají vlastní národní stát. Označení příslušníků etnické skupiny za národnostní menšinu nějakého státu, je podmíněno vlastnictvím státního občanství dané země. K národnostní menšině se většinou přistupuje tak, že je nějakým způsobem znevýhodněna oproti většinové populaci a její definice je tudíž spojována s nedominantním postavením.³⁹ Otázka interpretace pojmu a vymezení menšin je dlouhodobě řešena napříč státy a přirozeně se tedy začaly vyskytovat i terminologické problémy. V dnešní společnosti jsou tomuto pojmu navíc přidružována různá specifika a konotace, proto může v různém kontextu obsahovat pejorativní zabarvení.⁴⁰

³⁸ ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2008, s. 14–19.

³⁹ KOKAISL, Petr. *Etnické minority*. 2014, s. 5.

⁴⁰ ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2008, s. 32-33.

Chápání významu menšiny či etnické skupiny je například v ruské tradici podstatně odlišné od anglofonního modelu. V prvním případě ruského/sovětského konceptu nabývá etnická menšina významu méně početné a politicky nepřilíš konstituované skupiny, oproti tomu v anglosaské vnímání nabývá téměř stejného významu jako pojem etnikum.⁴¹ Podle Tesaře zase mohou být za etnickou skupinu označovány jak původní společnosti nezasažené modernizací, tak i migranti nebo sociálně vyloučené vrstvy obyvatelstva.⁴² V odborných kruzích je proto upřednostňováno používání jiných, spíše neutrálnějších a obecnějších názvů, jako je například etnikum či etnická skupina.⁴³

Neodmyslitelně spjaté s problematikou menšin je mezinárodní právo, a proto je samozřejmé, že snahy o ustálenější definici etnické, národnostní, jazykové aj. skupiny vychází i ze strany mezinárodních organizací. Jedna z nejčastěji užívaných definic pochází právě od zvláštního zpravodaje Subkomise pro prevenci diskriminace a ochranu menšin při komisi za lidská práva OSN Francesca Capotortiho, který menšinu vymezuje jako: *Skupinu početně menší ve srovnání s ostatním obyvatelstvem, v nedominantním postavení, jejíž členové – jsouce občany státu – mají etnické, náboženské nebo jazykové rysy, které je odlišují od ostatního obyvatelstva a ukazují, i když pouze implicitně, smysl solidarity, směřující k zachování jejich kultury, tradice, náboženství nebo jazyka.*⁴⁴

Na konci 19. století, kdy dochází k intenzivnějšímu nárůstu migrace, se do popředí antropologického zájmu dostává i fenomén asimilace, definované jako: *proces, jímž se nějaká společenská skupina, obvykle minoritní, migrující apod., prostřednictvím kontaktu stává součástí jiné, dominantní skupiny.*⁴⁵ Asimilačních procesů a způsobů uplatňování různých asimilačních nebo integračních politik je mnoho a mají v různých státech odlišnou vývojovou linii. Integrace se začíná řešit jako fenomén až v 60. letech, do té doby většinou převládala politika asimilace a koncept jediné identity.⁴⁶ Příkladem může být dlouhodobě kritizovaný asimilační model Miliona Gordona z roku 1964, který na příkladu americké společnosti představuje několik fází procesu asimilace evropských imigrantů a jejich potomků.⁴⁷

⁴¹ Tamtéž.

⁴² TESAŘ, Filip. *Etnické konflikty*. 2007, s. 19.

⁴³ ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2008, s. 33.

⁴⁴ FOREJTOVÁ, Monika. *Mezinárodněprávní ochrana menšin*. 2002, s. 30.

⁴⁵ MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník I*. 1996, s. 108.

⁴⁶ BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu*. 2003.

⁴⁷ GORDON, Milton. *Assimilation in American life. The Role of Race, Religion and National Origins*. 1964.

Jaký dopad mělo formování moderních států a samotný proces národnostního uvědomování na asimilační politiku a postavení etnických menšin v majoritní společnosti zkoumá Miroslav Hroch. Ve svých tezích se zabývá problematikou nerovnoměrné asimilace v absolutistických státech v průběhu raného novověku, zejména v prostorách západní a východní Evropy. V zemích jako je Velká Británie a Francie totiž asimilace probíhala mnohem úspěšněji než v carském Rusku či Habsburské monarchii, kde se etnická rozmanitost poměrně udržela. Hroch tento jev připisuje dvou okolnostem, a to absenci požadavků cílících na jazykovou asimilaci ze strany východních velmocí, a dále faktoru časovému, jelikož západní mocnosti kulturně homogenizovaly národnostní společnosti už v době feudálního systému, přičemž ve východní Evropě k tomu docházelo až na konci 18. a v průběhu 19. století. Asimilační politika se za tak krátký čas nestihla výrazněji rozvinout, a ačkoliv asimilační úsilí mělo mnohdy i násilný charakter, tak se v důsledku nástupu národních hnutí možnost úspěchu ještě zmenšila. Ve Francii a Británii sehrála důležitou roli také sociální mobilita a vyšší stupeň komunikace. Dominance státního jazyka jako jazyka komunikace ve státní správě i v každodenním životě se projevila jako účinnější cesta k přirozené asimilaci etnických skupin.⁴⁸

Od 70. let se daleko větší pozornosti než výše zmiňované asimilační teorii, dostává modelu akulturačních strategií J. W. Berryho. Ten zkoumá proces akulturace v souvislosti zachování původní identity jedince a míry jeho identifikace s hostitelskou kulturou na základě čehož rozlišuje čtyři různě uplatňované strategie.⁴⁹ Důležitým aspektem jsou především preference a skutečné chování jedince v souvislosti s inklinací k vlastní etnické skupině a kultuře nebo na jeho vztahy s ostatními skupinami a participaci v majoritní společnosti. V důsledku propojení těchto dvou hlavních dimenzí vznikají čtyři akulturační strategie – asimilace, integrace, separace a marginalizace.⁵⁰

Pokud jedinec nemá zájem o zachování své původní etnické identity a upřednostňuje vztahy a kulturu jiných skupin, jedná se o asimilaci. V rámci celé společnosti je asimilace menšiny závislá na tom, jestli je k ní donucena nebo si ji zvolila dobrovolně. V důsledku toho se jedná buď o tzv. tavící kotel (*melting pot*) nebo tlakový

⁴⁸ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dilem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. 2009, s. 82-88.

⁴⁹ SAM, D. L. Acculturation: Conceptual background and core components. In: Sam DL, Berry JW, editors. *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. 2006, s.11–26.

⁵⁰ CHVOJKOVÁ, Petra a Martina HŘEBÍČKOVÁ. Psychologická akulturace: teoretické přístupy a metody měření. *Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*. 2018, s. 153-172.

hrnec (*pressure cooker*).⁵¹ Projevuje-li jedinec snahu o udržování své původní kultury a současně přijímá novou na základě vzájemných vztahů s ostatními skupinami, uplatňuje strategii integrace. Na úrovni vzájemného soužití různých etnických skupin a zachování kulturních a etnických hodnot odpovídá tato strategie multikulturalismu. V případě separace je pro jedince důležité zachování původní kultury na úkor té hostitelské. Jestliže nestojí o uchování své původní kultury ani o přizpůsobení se nové společnosti, nebo pokud mu je ze strany majoritní společnosti tato možnost znemožněna, tak dochází ke strategii marginalizace.⁵²

V návaznosti na kritiku modelu akulturačních strategií vznikají další koncepce, které tuto teorii rozšiřují či na ni navazují. Zajímavé rozpracování přináší například P. Weinreich a jeho koncept enkulturace, kdy jsou jedincem selektivně vybírány pouze určité prvky z nové i původní kultury, se kterými se vědomě identifikuje, a následně si tak vytváří vlastní model svébytné kultury a etnické identity.⁵³ Významnou roli v akulturačním procesu sehrává jazyk jako kulturní kapitál etnik, prostřednictvím něhož jsou přenášeny kulturní prvky. Určitý význam mají například pravidla používání jazyka v rámci domácnosti, která vedou k bilingvistu či multilingvistu.⁵⁴ Podle Šatavy je v současnosti stále častější rovina dvojí či multiplikované identity, přičemž se asimilující menšinový jazyk obvykle dostává spíše do role kulturního znaku, nesoucí jen slabý potenciál dichotomického etnického sebe vymezení.⁵⁵ Tento proces je podobný situaci v historické oblasti Bukoviny, kde si místní obyvatelstvo vyselektovalo elementy různých kultur žijících v tomto prostředí a vytvořilo si vlastní etnickou identitu zahrnující i specifický dialekt.

Jiní antropologové v reakci na model akulturačních strategií zdůrazňují, že akulturace se vždy vztahuje k interakci jedince a vnějšího prostředí, měla by být tudíž zkoumána v širším společenském kontextu. Významným aspektem v procesu akulturace menšin je samotný přístup majoritní společnosti, a především i role státu, jeho politiky a institucí. Prosazovaný postoj může mít totiž významný vliv na směřování jedince

⁵¹ Tamtéž, s. 158.

⁵² BERRY, J. W. Contexts of acculturation. In: Sam DL, Berry JW, editors. *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. 2006, s. 27–42.

⁵³ WEINREICH, P. 'Enculturation', not 'acculturation': Conceptualising and assessing identity processes in migrant communities. *International Journal of Intercultural Relations*. 2009, s. 124–139.

⁵⁴ GUARNACCIA, Peter and Carolina HAUSMANN-STABILE. Acculturation and Its Discontents: A Case for Bringing Anthropology Back into the Conversation. *Sociology and anthropology*. 2016, s. 114–124.

⁵⁵ ŠATAVA, Leoš. *Etnicita a jazyk. Teorie, praxe, trendy: čítanka textů*. 2013, s. 36–45.

či skupiny. Pokud bude hostitelským státem vyvíjen přílišný tlak na začlenění menšiny do společnosti nebo bude společností dlouhodobě diskriminována, příslušníci utlačované skupiny se v rámci ochrany mohou více upnout na vlastní rodinu, víru a kulturní zvyklosti. Založením vlastních organizací a spolků, jejichž činnost podporuje zachování původní kultury, se mohou do jisté míry úspěšněji bránit asimilačním tlakům zvenčí.⁵⁶

⁵⁶ GUARNACCIA, Peter and Carolina HAUSMANN-STABILE. Acculturation and Its Discontents: A Case for Bringing Anthropology Back into the Conversation. *Sociology and anthropology*. 2016, s. 114-124.

5 Praktická část práce

5.1 Historický přehled polského osídlení na Ukrajině

Historie soužití Poláků a Ukrajinců procházelo v průběhu dějin různými fázemi, od vzájemného spolenectví po časy plných rozporů a nepřátelství. Na pozadí historických událostí docházelo mezi oběma etniky k závažným konfliktům, které vyvrcholily na konci druhé světové války. V kontextu častých geopolitických zásahů docházelo zejména v pohraničních oblastech k územním změnám, které měly v následujících desetiletí značný vliv na podobu národnostního složení a kulturního charakteru regionů ukrajinského pohraničí. Práce se zaměřuje na polskou menšinou ve Lvovské a Černovické oblasti, proto jsou hlavními body této kapitoly historické a geopolitické procesy především těchto dvou regionů, které mají stěžejní význam pro pochopení důležitých souvislostí.

Halič je, stejně tak jako Bukovina, historicko-geografická oblast, kterou tradičně obývali příslušníci různorodých etnik – Poláci, Ukrajinci, Rusíni, Židé, Slováci i Němci. Dějiny polského osídlení na území dnešní Ukrajiny sahají až do středověku, kdy se Halič ve 14. století poprvé stala součástí Polského království. Polská kolonizace řídké osídlených stepních oblastí zástupci polské venkovské šlechty probíhala v několika následujících stoletích.⁵⁷ Zásadní historické etapy polsko-ukrajinského působení v klíčových oblastech budou rozděleny mezi tři časové mezníky:

1. Halič⁵⁸ a Bukovina⁵⁹ během 19. a počátku 20. století (1772–1918),
2. Halič a Bukovina v meziválečném období a následky 2. sv. v. (1918–1947),
3. doba Ukrajinské SSR a počátek nezávislosti Ukrajiny.

5.1.1 Halič a Bukovina během 19. a počátkem 20. století (1772–1918)

Po tzv. trojím dělení Polska, probíhajícím v letech 1772–1795, se Poláci a *Malorusové*⁶⁰ (dnešní Ukrajinci) společně stali součástí dvou velkých státních útvarů: Rakousko-Uherska a Ruska. Značná část území západně od Kyjeva připadla Ruskému impériu, oblast Haliče

⁵⁷ KOKAISL, Petr. *Etnické minority*. 2014, s. 226-227.

⁵⁸ Rakouský právní celek vytvořený v roce 1772 z částí dvou historických území – Červené Rusi a Malopolska.

⁵⁹ Územně-politická jednotka Rakouska vznikla odtržením od Moldávie roku 1775.

⁶⁰ Ukrajinci či ukrajinským národem se toto etnikum začalo nazývat až v druhé polovině 19. století. V dřívější době byli Ukrajinci v některých oblastech spojováni spíše s ruským etnikem, tedy jednou z podskupin Rusů, označovaných spíše jako Malorusové, v Haliči byli označováni až do konce 19. století jako Rusíni – nejedná se ovšem o rusínské etnikum v dnešním smyslu.

a Bukoviny se staly součástí Rakouska. Centrem polského osídlení byla Halič, která měla v rámci monarchie poměrně rozšířenou autonomii. Disponovala zemskou samosprávou, jejímž nejvyšším orgánem byl Haličský zemský sněm sídlící ve Lvově. V roce 1850 došlo k administrativnímu dělení na Západní Halič s kulturním centrem v Krakově, a na Východní Halič obývanou především Rusíny (později označovanými jako Ukrajinci) s hlavním městem Lvov. Polská populace, která tvořila nadpoloviční většinu v obou hlavních centrech, považovala Lvov za významné politické středisko polské vzdělanosti a kultury. Polská elita v Haliči za vídeňské vlády získala značné postavení a vedoucí pozice v důležitých správních institucích. Z toho plynula značná privilegia v podobě podpory polského jazyka v administrativě a vzdělávacích institucích. Za těchto okolností docházelo v důsledku velkého přílivu Poláků ze západní části Haliče k polonizaci obyvatelstva východní Haliče. Kolonizována byla území především kolem Lvova, Mostysky, Sambiru a Ternopilu.⁶¹

Nadřazené postavení Poláku v Haliči a jejich snaha o polonizaci zdejšího obyvatelstva⁶², především rusínsky/ukrajinsky mluvícího rolnictva ve východní části země, přispělo ke vzniku prvních konfrontací a konfliktů. V monarchii začalo navíc postupně docházet k rozvoji národních hnutí. V souvislosti s rusínským/ukrajinským národním obrozením měla oblast Haliče významné postavení. Ačkoliv mělo rusínské/ukrajinské národní hnutí zpočátku pouze kulturní význam, během revoluce probíhající v habsburské monarchii v letech 1848–1849 k němu přibyly navíc i politické aspirace.⁶³

V rámci Habsburské monarchie byla Bukovina součástí Haliče až do roku 1849, kdy se stala samostatnou korunní zemí s vlastní samosprávou. Hlavním hospodářským a kulturním centrem mnohonárodnostní Bukoviny se stalo město Černovice (pol. Czerniowce, ukr. Černivci), místo, které bylo historicky díky své poloze středem mocenských zájmů a etnické i jazykové různorodosti.⁶⁴ Od konce 18. století dochází v důsledku pracovní migrace k polské kolonizaci severní i jižní Bukoviny. V roce 1803

⁶¹ KRAVTSIV, Bohdan, Volodymyr KUBIJOVYČ, Oleksander OHLOBLYN a Ivan RUDNYTSKY. Poláci na Ukrajině. *Encyklopedie Ukrajiny* [online]. 2001 [cit. 2022-02-26]. Dostupné z: <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CP%5CO%5CPolesinUkraine.htm>

⁶² Původní maloruské obyvatelstvo v Haliči a ve Volyni bylo dříve souhrnně označováno pojmem Rusíni.

⁶³ KOPEČEK, Lubomír. Polsko-ukrajinské vztahy: úspěšný model řešení etnických problémů? *Středoevropské politické studie*. 1999.

⁶⁴ GÓRECKI, Janusz. *Bukowina jako wielokulturowa przestrzeń – w przeszłości i współczesnie*. 2005, s. 225.

několik rodin polských *Gorali*⁶⁵ z oblasti Čadca osídlilo část severní Bukoviny a usadilo se v obcích Stara Hut', Tereblezc, Hlyboka a Piotrowce Dolne. V následujících desetiletích je čadeckými Goraly osídlen i jih Bukoviny, kde jsou zakládány polské osady Nowy Soloniec (rum. Solonețu Nou), Plesza a Pojana Mikuli. K velkému přílivu nového obyvatelstva docházelo i v rychle se rozvíjejícím městě Černovice, kam přicházeli polští inženýři, úředníci, umělci a kvalifikovaní pracovníci.⁶⁶

Získaný statut autonomní země Rakouského císařství otevřel etnickým skupinám v této oblasti nové možnosti v rámci rozvoje národních hnutí. Soužití různých etnik v multikulturní Bukovině vytvářelo u příslušníků polské komunity potřebu sdružování a vedlo ke vzniku polských organizací posilujících polskou identitu v regionu. Hlavní centrum shromažďující Poláky z Bukoviny a jejich kulturní činnost se nacházelo v instituci *Dom Polski w Czerniowcach*. Od roku 1883 také začaly vycházet noviny v polském jazyce s názvem *Gazeta Polska*.⁶⁷

5.1.2 Halič v meziválečném období a následky 2. sv. v. (1918–1947)

Jedním z důsledků první světové války byl i rozpad předválečné struktury státních útvarů a na místě zaniklých mnohonárodnostních monarchií se utvářely nové národní státy. Na území dnešní Ukrajiny došlo ke vzniku hned dvou útvarů, které ovšem neměly dlouhé trvání. Ve východní části dnešní Ukrajiny byla v roce 1917 nově vyhlášena Ukrajinská lidová republika (UNR) s hlavním městem Kyjev, která existovala do února 1919, kdy byla obsazena Rudou armádou. Po rozpadu Rakousko-Uherska byla na území východní Haliče ustanovenou ukrajinskou národní radou vyhlášena Západoukrajinská lidová republika (ZUNR) s hlavním městem ve Lvově, její existence ovšem trvala pouze v letech 1918–1919.⁶⁸ Ihned po vzniku ZUNR totiž došlo ve Lvově ke vzbouření polského obyvatelstva proti západoukrajinské vládě. Ačkoliv byla východní Halič většinově osídlena Ukrajinci, výrazné zastoupení především ve městech ovšem měli i Poláci, kteří tvořili ve Lvově nadpoloviční většinu. Území východní Haliče si navíc, jako historicky

⁶⁵ Etnická skupina obývající území severního karpatského oblouku (oblast jižního Polska, severního Slovenska a severovýchodního Česka. V širším vymezení dnes žijí také v ukrajinské a rumunské Bukovině.

⁶⁶ KRASOWSKA, H., POKRZYŃSKA, M., SUCHOMLYNOW, L. *Świadectwo zanikającego dziedzictwa. Mowa polska na Bukowinie: Rumunia – Ukraina*. 2018, s. 27-28.

⁶⁷ Tamtéž, s. 44-45.

⁶⁸ RYCHLÍK, Jan, Bohdan ZILYNSKYJ a Paul Robert MAGOCSI. *Dějiny Ukrajiny*. 2015, s. 261-263.

neoddělitelnou součástí původních hranic, nárokovalo samotné Polsko. Vzájemné rozpory mezi haličskými Ukrajinci a Poláky následně vyústily v polsko-ukrajinskou válku o východní Halič, kterou ukrajinská strana prohrála po následovném obsazení oblasti polskou armádou.⁶⁹

Poválečné územní ambice Polska vedly i ke sporům s Ruskem, což vyústilo rozpoutáním války, jejíž následky ustanovily výslednou podobu sovětsko-polských hranic platných až do druhé světové války. Dohoda o rozdělení sporných území se vztahovala i na území dnešní Ukrajiny, která si v meziválečném období rozebraly čtyři státy – SSSR, Polsko, Československo a Rumunsko. Polsko, podporované západními mocnostmi, k sobě připojilo celou nárokovanou oblast východní Haliče a Volyně. Severní Bukovina spolu s Besarabií byla připojena k Rumunsku, které získalo navíc také Sedmihradsko, část Banátu a jižní Dobruž, čímž vznikl státní útvar Velké Rumunsko. Zakarpatská Rus byla připojena k Československu s novým názvem Podkarpatská Rus. Střední a východní část Ukrajiny ovládlo bolševické Rusko, které toto území vyhlásilo Ukrajinskou socialistickou sovětskou republikou. Později v roce 1922 se Ukrajinská SSR stala jedním ze zakládajících členů Svazu sovětských socialistických republik (SSSR).⁷⁰

Nové geopolitické uspořádání v meziválečném období zapříčinilo sérii událostí, které měly v nadcházejících letech tragický dopad na polsko-ukrajinské soužití. Po připojení východní Haliče a Volyně k Druhé polské republice tvořili Poláci asi 35 % celkového počtu obyvatel těchto dvou oblastí.⁷¹ Ačkoliv bylo většinové zastoupení ve Lvově tvořeno polským obyvatelstvem, ve venkovských oblastech východní Haliče převažovalo ukrajinské osídlení. Haličští Ukrajinci se stali součástí státu, kde i jako nejpočetnější menšina (tvořili asi 16 % obyvatel Polska) měli výrazně horší postavení než v době Rakousko-Uherska, a navíc byli vystavováni asimilační politice a násilné polonizaci. Příkladem citlivého zásahu do problematiky vzdělávání národnostních menšin v Haliči byl tzv. „Lex Grabski“, zákon z roku 1924, který zavedl bilingvní školy, v nichž

⁶⁹ KOŚCIŃSKI, Piotr. Polska-Ukraina: historia dzieli. *Warsaw Institute* [online]. Fundacja Warsaw Institute, 2018 [cit. 2022-02-28]. Dostupné z: <https://warsawinstitute.org/pl/polska-ukraina-historia-dzieli/>

⁷⁰ SNYDER, Timothy. *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569–1999*. s. 137-144.

⁷¹ CHVOROSTOV, Alexander, Vil BAKIROV, Alexander KIZILOV a Kseniya KIZILOVA. *The Polish Minority in Ukraine*. „ENRI-East” Project, s. 12. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/313638197_The_Polish_Minority_in_Ukraine

byl nahrazen ukrajinský jazyk státním jazykem, tedy primárně polštinou.⁷² Tímto zásahem bylo zničeno de facto veškeré ukrajinské školství, což značně přispělo také k asimilaci dětí z národnostních menšin. V důsledku zavádění protiukrajinských represivních opatření potlačujících národní povědomí Ukrajinců docházelo k výraznému posilování ukrajinského nacionalismu. Založení *Organizace ukrajinských nacionalistů* (OUN) v roce 1929 bojující za nezávislost ukrajinského státu odstartovalo řadu teroristických akcí na polské politiky, docházelo však i k násilným útokům na nevinné Poláky. Vyvrcholení polsko-ukrajinských konfliktů nastalo především během druhé světové války.⁷³

Když došlo v roce 1939 v důsledku dohody mezi Hitlerem a Stalinem k okupaci východního Polska Sovětským svazem, část Ukrajinců to zprvu považovala za osvobození od polského útlaku. Od září 1939 do června 1941 se Lvov na základě paktu Ribbentrop–Molotov spolu s celým západním územím Ukrajiny⁷⁴ dostal pod sovětskou okupační správu a celá tato oblast byla následně začleněna do Ukrajinské sovětské socialistické republiky. Stalinská propaganda ve východní Haliči a ve Volyni vykreslovala Poláky jako národ vykořisťovatelů a podporovala tím nenávist a teror vůči polskému obyvatelstvu, které bylo navíc podrobena masivním deportacím do východních částí SSSR, nejčastěji na Sibiř nebo do Kazachstánu. Cílená deportace a likvidace jak polských, tak i ukrajinských elit, prováděná sovětskými a nacistickými okupačními režimy měla pro místní společnost dalekosáhlé následky, a to především v následujících letech kdy sehrála důležitou roli v ukrajinsko-polském konfliktu.⁷⁵

Po napadení Sovětského svazu Německem se část ukrajinských nacionalistů pokusila o obnovení ukrajinského státu, který měl být národnostně homogenním, což v praxi znamenalo především odstranění početné polské menšiny. V období mezi lety 1943–1945 byli ukrajínští Poláci vystavováni etnickým čistkám ze strany ukrajinských nacionalistů, kteří se na základě jejich ideologie snažili o odstranění obyvatelstva polské

⁷² KUKLÍK, Jan a Jan NĚMEČEK. *Od národního státu ke státu národnosti? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*. 2013, s. 348-349.

⁷³ FELLERER, Jan. Ukrainian in Austria-Hungary (1905-1918) and Interwar Eastern Europe (1918-1939). *Harvard Ukrainian Studies* s. 105–124. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/44983537>

⁷⁴Termín Západní Ukrajina označuje geograficko-historickou část západního území dnešní Ukrajiny zahrnující oblasti Zakarpatí, Haliče, většinu Volyně, severní Bukoviny a západního Podolí.

⁷⁵ THER, Philipp. Polsko-ukrajinský konflikt v letech 1939-1947: Srovnávací poznámky k diskusi o česko-sudetoněmeckém konfliktu. *Soudobé dějiny* [online]. 2002, s. 249-258 [cit. 2022-03-09]. Dostupné z: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/bf35b86b-9009-430b-aa8d-41d40a507c89>

národnosti z etnicky smíšených oblastí nárokováných ukrajinským státem.⁷⁶ Obzvláště dramatická krveprolití byla spáchána jednotkami *Ukrajinské povstalecké armády* (UPA) s částečnou podporou ukrajinského civilního obyvatelstva v letech 1943–1945 v oblasti Volyně i v částech východní Haliče. Odvetné reakce Poláků, kteří se v rámci obrany uchýlovali pod ochranu sovětských partyzánů či německé armády, spočívaly ve vyvražďování desítek tisíc Ukrajinců. Odhadované počty obětí polsko-ukrajinského konfliktu uvádějí 70–100 tisíc mrtvých Poláků a 10–20 tisíc Ukrajinců.⁷⁷

Během roku 1943–1944 získala Rudá armáda opět kontrolu nad územím USSR, jejíž součástí byla i východní Halič. Po novém ustanovení hranic mezi USSR a Polskem na konci druhé světové války docházelo v rámci homogenizace obou států k nuceným přesunům obyvatelstva. V roce 1946 byla drtivá většina Poláků z bývalých polských území nově připojených k Ukrajině deportovaná do Polska. Velké množství Ukrajinců nebo Poláků ze smíšených rodin z pohraničních oblastí bylo v rámci Operace Visla v roce 1947 nuceně odsunuto do nově získaných polských území na západě. V důsledku těchto zásahů odpovídaly etnické hranice mezi ukrajinskými a polskými oblastmi osídlení víceméně hranicím politickým, silný dopad to ovšem mělo zejména na polskou populaci na Ukrajině. Redukce počtu Poláků ve východní Haliči probíhala i později, a to během druhé vlny repatriace v 50. letech.⁷⁸

5.1.3 Bukovina v meziválečném a poválečném období (1918–1947)

Bukovina měla v meziválečném období oproti oblasti východní Haliče i zbytku ukrajinského území odlišný vývoj. Po skončení první světové války a rozpadu Rakousko-Uherska připadlo území Bukoviny společně s oblastí Sedmihradska, velké části Banátu a jižní Dobružky Rumunsku. Vznikl tím nový mnohonárodnostní útvar Velké Rumunsko⁷⁹ s hlavním centrem v Bukurešti. Spojení několika etnicky smíšených oblastí v jeden státní

⁷⁶ SNYDER, Timothy. *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569–1999*. s. 154-156.

⁷⁷ HOSENSEIDLOVÁ, Petra. Masakry na Volyni a v Haliči stály život desetitisíce lidí. Po 75 letech zatěžují vztahy Polska a Ukrajiny. *ČT24* [online]. Česká televize, 2018 [cit. 2022-03-09]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2534314-masakry-na-volyni-a-v-halici-staly-zivot-desetitisice-lidi-po-75-letech-zatezuj-vztahy>

⁷⁸ THER, Philipp. Polsko-ukrajinský konflikt v letech 1939-1947: Srovnávací poznámky k diskusi o česko-sudetoněmeckém konfliktu. *Soudobé dějiny* [online]. 2002, s. 257-258 [cit. 2022-03-09]. Dostupné z: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/bf35b86b-9009-430b-aa8d-41d40a507c89>

⁷⁹ Velké Rumunsko bylo označení pro útvar existující v meziválečném období (1918–1940), kdy rumunský stát dosáhl jeho historicky největšího územního rozmachu.

celek zapříčinilo nárůst národnostních menšin, přičemž nejpočetnější zastoupení mělo etnikum maďarské, dále pak německé, ukrajinské, bulharské či polské. Národnostně menšinová politika Rumunska byla oproti vstřícnému přístupu bývalé Habsburské monarchie v mnohém radikálnější. Komplikovaná národnostní situace Rumunska znamenala pro Bukovinu několikaletou tvrdou rumunizaci menšinového obyvatelstva. Rumunské obyvatelstvo tvořící v celkovém zastoupení většinu mělo dominantní postavení, které využívalo k rozšiřování rumunské kultury a jazyka. Do správního i vzdělávacího systému byly zaváděny různé represe vůči menšinovému obyvatelstvu, v důsledku čehož docházelo například k uzavírání škol nebo k zákazu výuky v ukrajinském či polském jazyce.⁸⁰

Na asimilační politiku reagovali příslušníci etnických skupin v Bukovině částečně i reemigrací do původní vlasti, k čemuž docházelo zejména na přelomu 19. a 20. století. Nové možnosti osídlení a zisku levných zemědělských pozemků nabízeli zaoceánské státy, čehož využila například určitá část bukovinských Poláků, která z Bukoviny emigrovala přes Bosnu a Hercegovinu do Brazílie. Za vidinou lepšího života a nových možností odcházeli do zahraničí zejména vzdělaní zástupci polské inteligence, což negativně ovlivnilo budoucí postavení polské menšiny na Bukovině.⁸¹

Během druhé světové války bylo Rumunsko přinuceno podstoupit území Besarábie a severní Bukoviny Sovětskému svazu, který si tato území nárokoval jako součást svého historického území. Jelikož se obyvatelstvo severní Bukoviny začlenilo do Ukrajinské SSR, v rámci nového státotvorného uspořádání docházelo k přesunu některých národnostních menšin. Vysídlení se týkalo především Němců, kteří byli odsunuti do Německem okupovaných oblastí v Polsku. V důsledku paktu Ribbentrop–Molotov došlo podle dohody v roce 1940 k novému umělému posunutí hranic a Bukovina se tak rozpůlila na dvě části. Charakter každé z nich, znatelný až do dnešní doby, byl postupně vytvářen rozdílným přístupem dvou působících států a jejich politikou. V severní části Bukoviny (součást USSR) byla na příslušnicích národnostních menšin prováděna

⁸⁰ KRASOWSKA, H., POKRZYŃSKA, M., SUCHOMLYNOW, L. *Świadectwo zanikającego dziedzictwa. Mowa polska na Bukowinie: Rumunia – Ukraina*. 2018, s. 29-31.

⁸¹ KRYSINSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: Polacy na Bukowinie*. 2006, s. 80-84.

sovětizace, obyvatelstvo jižní rumunské části muselo oproti tomu čelit nátlakům v podobě rumunizace.⁸²

Po napadení Sovětského svazu Německem v červnu roku 1941 se severní Bukovina opět připojila k Rumunsku, které bylo spojencem nacistického Německa. Toto spojení ovšem nemělo dlouhé trvání a v roce 1944 podlehl severní Bukovina opět sovětské nadvládě a stala se součástí Ukrajinské SSR. Jižní Bukovina připadla Rumunsku, které také patřilo k zemím východního bloku, po nástupu komunistického diktátora Nicolae Ceausesca však nebylo, oproti USSR, pod přímým vlivem politiky Moskvy. Poválečný vývoj související s vysídlováním obyvatelstva, zavedením represí a útlakem ze strany Sovětského svazu výrazně poznamenal hospodářský, společenský i kulturní život obyvatel celé mnohonárodnostní Bukoviny. Největší vlna repatriací Poláků na Bukovině probíhala v letech 1945–1947 a týkala se jak jednotlivců, tak i celých rodin. Většina z nich emigrovala do Dolního Slezska, kde si nadále udržovali charakteristickou kulturní identitu po staletí vytvářenou v prostředí multietnické Bukoviny.⁸³

5.1.4 Doba Ukrajinské SSR a počátek nezávislosti Ukrajiny

Následky druhé světové války v podobě rozsáhlých geopolitických změn pocítily všechny evropské státy i s jejich obyvatelstvem. Vítězné mocnosti ujednaly poválečné uspořádání Evropy a některým státům tak byly vytyčeny nové státní hranice. V rámci mezinárodních dohod o poválečném vypořádání byla k USSR připojena československá Podkarpatská Rus, polská západní Volyň a východní Halič. Poprvé tak došlo ke sjednocení všech území dnešní Ukrajiny do jednoho státu. Ukrajinská SSR se stala součástí Sovětského svazu a po několik desetiletí podléhala politice Moskvy, která postupně zaváděla komunistické režimy ve všech svých svazových republikách.⁸⁴

Pro obyvatelstvo Ukrajinské SSR, zejména pro to menšinové, znamenalo období sovětského vlivu dlouhotrvající útlak a ztrátu národní i kulturní identity. V rámci budování a šíření komunismu byla ze strany sovětů zaváděna politika denacionalizace, jejímž účelem bylo dosažení ztráty národního vědomí v souvislosti s přeměnou obyvatel v „sovětský lid“.

⁸² KRASOWSKA, H., POKRZYŃSKA, M., SUCHOMLYNOW, L. *Świadectwo zanikającego dziedzictwa. Mowa polska na Bukowinie: Rumunia – Ukraina*. 2018, s. 32.

⁸³ NECHAYEVA-YURIYCHUK, Nataliya. Coping with the Challenges of Ukrainian-Romanian Border Security Issues. *Eurolimes* [online]. 2013, s. 117–127 [cit. 2022-03-02]. Získáno přes databázi EBSCO.

⁸⁴ SNYDER, Timothy. *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569–1999*. s. 182-188.

V případě Poláků docházelo k celkovému omezení aktivity polské diaspory, což se v kombinaci se sovětským nátlakem a represemi projevovalo například ztrátou náboženské identity nebo polského jazyka. Výuka polského jazyka nebo kázání v polštině sice v různé míře probíhala v rámci rodiny doma a v tajnosti, dlouhodobá perzekuce a zavádění ruštiny ve všech vládních, vzdělávacích i kulturních institucích omezila znalost polského jazyka na minimum.⁸⁵

Znatelné uvolnění přišlo teprve s počátkem perestrojky v 80. letech, kdy byly v SSSR zahájeny restrukturalizační a demokratizační procesy, které u obyvatelstva v sovětských republikách vyvolaly touhu po kulturním a národnostním oživení. Po rozpadu SSSR byla v roce 1991 vyhlášena nezávislost Ukrajiny a národnostní menšiny se tak po dlouhém období útlaku mohly konečně začít aktivně rozvíjet. Na Ukrajině začalo docházet k oživení občanské činnosti v kulturním i politickém prostoru za podpory vznikajících veřejných institucí. Přijetím zákona o národnostních menšinách na Ukrajině se postupně zformovaly polské nevládní organizace jako například Federace polských organizací na Ukrajině, Polský institut v Kyjevě, Svaz Poláků na Ukrajině a mnoho dalších, jejichž cílem je obnova národní identity ukrajinských Poláků, prohloubení mezinárodních vztahů s okolními státy, podpora výzkumných a kulturních aktivit zahrnující výuku polského jazyka ve školách, organizaci kulturních a společenských akcí či nakladatelskou činnost.⁸⁶

V důsledku společensko-kulturní obnovy vznikají různá hnutí a organizace sdružující příslušníky jednotlivých menšin. Jednou z prvních polských organizací na Ukrajině, která byla založena již v roce 1988 ve Lvově, je *Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej*. O rok později v severní Bukovině z iniciativy skupiny místních Poláků vzniká „*Obwodowe Czerniowieckie Towarzystwo Kultury Polskiej im. A. Mickiewicza*” i z *oddziałami w Pance, Storożyńcu, Dolnych Piotrowcach i Starej Hucie*. Účelem těchto institucí je především znovuoživení a rozšíření polské kultury a polského jazyka skrze pořádání nejrůznějších kulturních a vzdělávacích akcí. V současnosti je

⁸⁵ KRASOWSKA, Helena. *Górale polscy na Bukowinie Karpackiej: studium socjolingwistyczne i leksykalne* [online]. 2006 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: http://rcin.org.pl/Content/10130/PDF/WA243_18812_2630705_GO-PO-NA-BUK-KA.pdf

⁸⁶ DRABCZUK, Marta. Polacy na Ukrainie. *Mniejszość polska na Białorusi, Litwie, Lotwie i Ukrainie: uwarunkowania, stan aktualny, perspektywy* [online]. 2020, s. 113-157 [cit. 2022-03-11]. Dostupné z: https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2020/10/prace_ies_2020-009.pdf

takováto podpora pro polskou komunitu příležitostí, kterou mohou využít k zachování svébytného kulturního dědictví Poláků na Ukrajině.⁸⁷

5.1.5 Statistické údaje o počtech Poláků na Ukrajině

V tabulce níže jsou uvedeny údaje o počtu Poláků v Ukrajinské SSR (r. 1959–1989) a dnešní Ukrajině (r. 2001). První poválečné sčítání lidu bylo provedeno v roce 1959, kdy měla Ukrajina uznané státní hranice na území tvořící její dnešní podobu.

Tabulka 3 – Počet obyvatel polské národnosti v letech 1959–2001 na Ukrajině

	1959	1970	1979	1989	2001
<i>Celkem</i>	363,3	295,1	258,3	219,2	144,1
<i>% z celkové populace</i>	0,86	0,6	0,5	0,4	0,3

Zdroj: vlastní zpracování dle Demoscope.ru⁸⁸; State Statistics Committee of Ukraine⁸⁹

Počet zástupců polské národnosti v roce 1959 byl 363,3 tisíc. Následná sčítání provedená v letech 1970, 1979 a 1989 mají sestupný charakter. Počet Poláků Ukrajinské SSR se od roku 1959 do roku 1989 celkově snížil o 40 %. Na snížení populace Poláků se podílelo několik faktorů jako například sovětské a německé deportace, represe proti polskému obyvatelstvu, etnické čistky Poláků ze strany ukrajinských nacionalistů a následně také repatriace a přesídlování obyvatelstva po druhé světové válce. Jediné sčítání lidu po vyhlášení nezávislosti Ukrajiny bylo provedené v roce 2001 a stejně jako v předchozích letech byl potvrzen pokles polské populace. Celkový počet Poláků na Ukrajině v roce 2001 byl 144,1 tisíc, což je 0,3 % z celkového počtu obyvatel. Více než polovina Poláků (68 %) žije v Žytomyrské, Chmelnické a Lvovské oblasti. Menší zastoupení (14 %) mají Poláci v Černovické či Ternopilské oblasti. Podle oficiálních údajů o nejpočetnějších národnostech v regionech Ukrajiny žije ve Lvovské oblasti zhruba

⁸⁷ KRASOWSKA, Helena. *Górale polscy na Bukowinie Karpackiej: studium socjolingwistyczne i leksykalne* [online]. 2006 [cit. 2022-03-02].

⁸⁸ *Population censuses of the Russian Empire, USSR – All-Union population census of 1959, 1970, 1979, 1989* [online]. Demoscope Weekly. ISSN 1726-2887 [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: <http://www.demoscope.ru/weekly/pril.php>

⁸⁹ About number and composition population of UKRAINE by data All-Ukrainian population census '2001 data. *All-Ukrainian population census '2001* [online]. State Statistics Committee of Ukraine, 2003-2004 [cit. 2022-02-23]. Dostupné z: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>

a vyučování v polském jazyce, dále na rozvoj etnických, kulturních a náboženských tradic a dalších menšinových charakteristik.⁹²

5.2.1 Jazyk polské menšiny ve Lvovské oblasti

Z výzkumu ve Lvovské oblasti vyplývá, že většina oslovených respondentů ovládá jak ukrajinský, tak i polský jazyk nebo jeho dialekt. Znalost a používání polského jazyka byly jednou z nejčastěji volených odpovědí na otázku ohledně hlavních atributů, prostřednictvím kterých se ztotožňují s polskou národností. V tomto případě je polština nebo polský dialekt hlavním jazykem komunikace mezi členy v polských rodinách. Ve smíšených manželstvích, kdy je jeden z manželů ukrajinské národnosti, nebo pokud jsou v širší rodině někteří členové Ukrajinci, je při kontaktu obvykle užívána ukrajinština. V obcích Strzelczyska a Łanowice, kde má polské obyvatelstvo výrazné zastoupení, je upřednostňováno používání polského jazyka jak v domácnosti, tak i v interakcích se sousedy a přáteli.

Znalost polského jazyka je podle výpovědí respondentů nejčastěji osvojována v prostředí domova, kdy se předává mezi rodinnými příslušníky z generace na generaci. Děti z polských rodin se učí mluvit polsky od malička, často mají navíc přístup i k polsky psaným publikacím. S ukrajinštinou se setkají v některých případech pouze v interakci s ukrajinskými sousedy, ukrajinskými rodinnými příslušníky, nebo až při nástupu do školy. Jazyk a tradice rodinného domu popisuje například respondent z Łanowic: *„Já jsem Polák stejně jako moje rodina, rodiče i prarodiče byli také Poláci a doma mě naučili mluvit polsky. Ukázali mi abecedu a doma jsme měli i polský slovník. Děti se tady učí ukrajinský jazyk až ve škole od první třídy, dokud nezačaly chodit do školy, nemluvíly ukrajinsky vůbec anebo jen velmi špatně.“*⁹³ nebo jeden z respondentů ve Lvově: *„Já, moje máma, moje babička, prababička a tak dále, je to šest pokolení už, co žije tady ve Lvově. Já jsem 100 % „Lvovčan“, můj otec je Ukrajinec a moje máma je Polka. Já se sám cítím být Polák. Babičky předávají svým vnoučatům tradice i jazyk. Moje máma mi taky předávala polské tradice a učila mě polsky. Chodili jsme do katolického kostela, kde mě naučila, jak se mám*

⁹² DRABCZUK, Marta. Polacy na Ukrainie. *Mniejszość polska na Białorusi, Litwie, Lotwie i Ukrainie: uwarunkowania, stan aktualny, perspektywy* [online]. 2020, s. 113-157 [cit. 2022-03-11].

⁹³ Rozhovor s Walerym, Łanowice, září 2021

*modlit v polském jazyce. Poláci tady ve Lvově mluví ukrajinsky i polsky, je to tu velmi smíšené.*⁹⁴

V důsledku stále častějších sňatků mezi Poláky a Ukrajinci dochází k různým asimilačním procesům včetně jazyka. Ve smíšených manželstvích ovlivňuje výběr jazyka v domácnosti například i náboženské vyznání členů rodiny nebo oblast místa bydliště. Rodiče rozhodují o tom, jestli děti ve smíšených manželstvích budou vychovávány v duchu katolické církve, která souvisí s polskou kulturou a jazykem, nebo církve pravoslavné, kde je potom dominujícím jazykem ukrajinština. V dnešní době je volba ohledně jazykové komunikace v rodině a u dětí velmi individuální a nastávají i případy, kdy děti mluví s každým ze svých rodičů jiným jazykem. V pozdějším věku se pak samy rozhodnou, jaký jazyk upřednostní. Marie například popisuje jazykovou situaci mladé generace v Sambiru následovně: *„Můj otec je Polák a naučil mě polsky, když jsem byla dítě. Máma je Ukrajinka a doma mluvíme většinou ukrajinsky, s tátou hovořím polsky jen občas. Všichni moji přátelé mezi sebou mluví ukrajinsky a já proto znám a používám ukrajinštinu mnohem častěji než polštinu.*⁹⁵ Takovýto přístup je znatelný především ve větších městech, kde má polská populace malé zastoupení a Poláci jsou zde více asimilováni s ukrajinským obyvatelstvem.

Oproti tomu v menších obcích s převládajícím polským zastoupením je výskyt smíšených manželství podle výpovědí respondentů spíše ojedinělým jevem. Zajímavým případem jsou Łanowice, které byly až do 90. let čistě polskou obcí a ke smíšeným manželstvím Poláků a Ukrajinců vůbec nedocházelo. V posledních letech se počet smíšených manželství celkově zvyšuje, a i v menších polských vesničkách jsou podle respondentů polsko-ukrajinské sňatky stále obvyklejším jevem. Ačkoliv vztahy mezi Poláky a Ukrajinci byly ve většině případů hodnoceny jako bezproblémové, při volbě jazykového nebo náboženského směru výchovy dítěte můžou nastat i neshody. Jedna z učitelek v polské škole ve Strzelczysce například uvádí: *„U nás je málo smíšených manželství, asi tak tři nebo čtyři. Vztahy jsou někdy dobré a někdy špatné, to záleží na každém. Jednou k nám do školy třeba přišla matka nějakého z žáků, která si stěžovala na to, že její muž nechce doma s dětmi mluvit polsky.*⁹⁶

⁹⁴ Rozhovor s Tomaszem, Lvov, září 2021

⁹⁵ Rozhovor s Marií, Sambir, září 2021

⁹⁶ Rozhovor s Halinou, Strzelczyska, září 2021

5.2.2 Jazyk polské menšiny v Černovické oblasti

Jazyková situace Poláků na Bukovině je velmi specifická, dnešní podoba užívaného jazyka je ovlivněna především multikulturním prostředím a jazykovou rozmanitostí obyvatelstva v této oblasti. Místa obývaná Poláky jsou od sebe poměrně vzdálená a rozptýlená po celé širší členitého území, na kterém navíc působily různé demografické vlivy. Všechny tyto faktory ve výsledku vytvořily jedinečnou kulturní a jazykovou mozaiku Bukoviny s charakteristickým dialektem polštiny. Nářečí skupiny bukovinských Goralů není jednotné, v každé polsky osídlené vesnici se po dvě staletí vyvíjely specifické prvky a odchylky. Ve vesnicích na ukrajinské části Bukoviny jako jsou Piotrowce Dolne, Stara Huť a Tereblecz je znatelné dlouhodobé působení vzájemného kontaktu několika jazyků a regionálních variant ruštiny, ukrajinštiny, polštiny, rumunštiny, němčiny a v rámci zachovalého nářečí čadeckých Goralů⁹⁷ také slovenštiny.⁹⁸

Následkem toho většina Poláků na Bukovině běžně hovoří dialektem polštiny v kombinaci s několika dalšími jazyky, které střídají podle potřeby a konkrétní situace. Ve svých výpovědích většina respondentů z Arszycy a Staré Huti dokládá, že se v těchto lokalitách používá *gwara*, což je místní dialekt polštiny. Paní Maria například uvádí: „*Já třeba mluvím čtyřmi jazyky – ukrajinsky, rusky, rumunsky a polsky. Ale u nás není polština stejná jako ta spisovná, je to spíš gwara (dialekt), nemá literární formu. Je v něm trochu něco ze slovenštiny, rumunštiny a ukrajinštiny. Tady na Bukovině je běžné, že lidé v každé vesnici znají nejméně dva jazyky.*“⁹⁹ Na polský dialekt ve Staré Huti mělo navíc vliv i dřívější německé osídlení. „*Tak jak my tady gwaríme (tzn. mluvíme dialektem), to se z každého jazyka vzalo trochu, něco ze slovenštiny, ukrajinštiny, rumunštiny i němčiny. Němci tu dřív žili společně s Poláky, ale po válce pak museli odejít. Zůstalo tu po nich hodně prázdných chalup. Němčina se u nás taky vyučuje třeba v místní škole.*“¹⁰⁰

Po několik generací si Poláci na Bukovině předávají a uchovávají svůj dialekt, kterým hovoří především v rámci vlastní komunity, tedy hlavně v domácnostech, rodině a při komunikaci s polskými sousedy. Ukrajinštinu a jiné jazyky potom používají

⁹⁷ Polsko–slovenský čadecký dialekt, u bukovinských Goralů se vyskytoval i slezský a malopolský dialekt.

⁹⁸ KRASOWSKA, Helena. *Górale polscy na Bukowinie Karpackiej: studium socjolingwistyczne i leksykalne* [online]. 2006, s. 89-92 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: http://rcin.org.pl/Content/10130/PDF/WA243_18812_2630705_GO-PO-NA-BUK-KA.pdf

⁹⁹ Rozhovor s Marií, Arszycy, září 2021

¹⁰⁰ Rozhovor s Terezou, Stara Huť, září 2021

při interakcích s ostatními obyvateli jiných národností, ve školách, v zaměstnání nebo na úřadech. Tento přístup zastávali všichni polští respondenti, kteří se identifikují jako bukovinští Goralé. „*Já se naučila polské gwary v našem domě, od rodičů, a v rodině spolu mluvíme stejně tak. Polský jazyk jsem se naučila ve škole a taky v kostele, protože u nás na mši mluví kněz polsky. Takže se polsky i modlím.*“¹⁰¹ S předchozí výpovědí se shoduje i Maria, která jazykovou situaci popisuje následovně: „*Děti se učí polsky hlavně doma, zejména u polských rodin je gwara běžným způsobem komunikace v každém domě obývaném Poláky. Ve smíšených rodinách je to pak různé, doma mluví tak, venku zase jinak, jazyk je tady velmi propletený.*“¹⁰² Než jdou děti poprvé do školy, většinou ovládají pouze polský dialekt. Spisovný polský jazyk, stejně jako ukrajinštinu, si oslovují až během školní výuky. Pro lepší přehled byla získaná data ohledně užívání jednotlivých jazyků podle konkrétního prostředí a funkce u oslovených bukovinských Poláků zanesena do tabulky níže.

Tabulka 4 – Schéma použití jazyků v konkrétním prostředí u bukovinských Poláků ve Staré Hutí a v Arszyce

	Polský dialekt	Polský jazyk	Ukrajinský jazyk	Rumunský jazyk
<i>Rodina</i>	+	-	-	-
<i>Sousedé</i>	+	-	+	+
<i>Kostel</i>	-	+	-	-
<i>Škola</i>	-	+	+	-

Zdroj: vlastní zpracování

Na rozdíl od výše zmiňovaných polských vesnic je jazyková situace Poláků žijících v obci Panka poměrně odlišná. Většina polských obyvatel z Panky byla po druhé světové válce v rámci repatriace navrácena do Polska a ve vsi tak zůstalo jen malé procento Poláků, kteří se postupem času asimilovali s většinovým ukrajinským a rumunským obyvatelstvem. Polský dialekt Goralů se zde nezachoval, místní polské obyvatelstvo přejalo spíše dialekt ukrajinštiny. Určitá část zdejších obyvatel má sice polské kořeny, polštinu však neovládá vůbec nebo jen velmi špatně. Ukázka z výpovědi respondentky

¹⁰¹ Rozhovor s Annou, Stara Huť, září 2021

¹⁰² Rozhovor s Marií, Arszyca, září 2021

Káti zachycuje jeden z častých případů asimilace v Pance: „*Já pocházím ze smíšené rodiny, otec byl Rumun a matka Polka, doma se ale mluvilo ukrajinsky. Naučila jsem se trochu polsky ve škole, ale to je všechno. Můj manžel je Ukrajinec a doma mluvíme ukrajinsky. Máme pět dětí, dvě z nich chodí alespoň tady v Pance do polské sobotní školy, která funguje v Domu Polském.*“¹⁰³ Jen v některých případech se v rámci rodiny a katolické tradice udržoval zájem o znalost polského jazyka, jak blíže nastiňuje starší manželský pár: „*To bylo už dávno, před mnoha lety, kdy byla v Pance polská kultura více rozšířená. Moji rodiče byli Poláci a ve škole ještě zažili výuku v polštině, stejně jako dobu, kdy se ve škole zpívaly polské písně. Ale za nás to už takové nebylo. V naší rodině jsou všichni katolíci, my a naši tři synové. Jejich manželky jsou sice Ukrajinky, ale chodí také do kostela stejně jako jejich děti. Polsky umí mluvit jak synové, tak i naši vnuci, protože dřív jezdili na prázdniny do Polska, které zprostředkovávala pro zdejší polské děti naše farnost. Polštinu ale používáme už jen doma, nebo když je jednou za čas tady v kostele polská mše.*“¹⁰⁴

5.2.3 Školství a vzdělávací organizace

Obnova vzdělávacího systému zajišťující komplexní výuku v polském jazyce započala po roce 1991. V rámci celého ukrajinského státu funguje ve veřejném školství několik škol, ve kterých je výuka vedená v polském jazyce. Dále existují ukrajinské školy, na kterých byly vytvořeny speciální třídy s polštinou jako vyučovacím jazykem. Formou mimoškolního vzdělávání je výuka polského jazyka zajišťována ze strany sobotních a nedělních škol společně se školami jazykovými, zprostředkovávané polskými vzdělávacími a kulturními organizacemi. Pedagogové ze vzdělávacích institucí, které vyučují v polském jazyce, jsou v současnosti sdruženi ve svazu *Zjednoczenie Nauczycieli Polskich na Ukrainie* s hlavním metodickým centrem v Drohobyči. Rozvoj polského školství se musí potýkat s několika zásadními problémy především v podobě finančních omezení, nedostatku pedagogů nebo výukových materiálů a pomůcek. Důležitá je v tomto ohledu především mezinárodní spolupráce s ukrajinskými ministerstvy, Senátem Polské republiky i s dalšími institucemi a nadacemi v Polsku a na Ukrajině, které působí v oblasti vzdělávání.¹⁰⁵

¹⁰³ Rozhovor s Kát'ou, Panka, září 2021

¹⁰⁴ Rozhovor s Jakubem a jeho ženou, Panka, září 2021

¹⁰⁵ HARATYK, Anna. Polish Schooling in Ukraine at the Turn of the 20th and the 21st Century. *Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal*, 2020, s. 74–83. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/cphpj-2020-007>

Ve všech zkoumaných oblastech byly kromě mezigeneračního jazykového přenosu uváděny ještě další možnosti, díky kterým je příslušníkům polské menšiny umožněn naučit se polský jazyk. Většina respondentů uvedla, že v jejich obci je ze strany různých polských organizací zajišťována nabídka jazykových kurzů s lekcemi polštiny nebo v místě funguje sobotní škola. Polákům je zajišťován také volný přístup k polským médiím, ve Lvovské oblasti vycházejí například polské noviny *Kurier Galicyjski*, na Bukovině potom *Gazeta Polska Bukowiny*. Významnou roli má v životech polských rodin římskokatolická farnost, která svou činností mimo jiné také upevňuje postavení jazyka zejména v rámci bohoslužeb či katechezí prováděných v polštině.

Obrázek 4 – Výuka polštiny ve Szkole języka polskiego v Drohobyči

Zdroj: vlastní fotografie

Lvovská oblast

Na Ukrajině existuje pouze šest škol, kde je polština hlavním vyučovacím jazykem. Ve Lvovské oblasti jsou dvě střední školy ve Lvově, jedna základní škola ve Strzelcysce a jedna základní škola s prvním stupněm (I.–IV. třída) v Łanowicach. Umístění škol v konkrétních oblastech odpovídá potřebám polské společnosti daného obvodu. Vztahuje se především k vysoké poptávce po vzdělávání dětí v polštině. Strzelcyska i Łanowice

jsou totiž jedny z mála obcí na Ukrajině, kde se vyskytuje více jak 90 % obyvatel označujících polštinu jako svůj mateřský jazyk.¹⁰⁶ Do škol jsou navíc svázeny také polské děti z blízkého okolí, značná část Poláků totiž žije i ve vedlejších obcích.

Na polské základní škole Strzelczyska jsou vyučovány děti od první do deváté třídy. Součástí je také mateřská škola. Po dobu primárního vzdělávání (I.–IV. třída) jsou kromě angličtiny a ukrajinštiny všechny předměty vyučovány v polštině, na dalších stupních je to potom různé. Škola je podporována polskými vládními institucemi a kooperuje také s místní polskou organizací *Towarzystwo Przyjaciół Szkoły i Kultury Polskiej w Strzelczyskach*. Podle zaměstnance polského ministerstva, který na škole momentálně pracuje, je dlouhodobá spolupráce mezi ministerstvy Polska a Ukrajiny důležitá a z lokálního hlediska jsou vzájemné dohody ohledně výuky polského jazyka velmi přínosná. Z jeho strany je jazyková situace v obci vnímána následovně: „*Polská vláda se zajímá o diasporu Poláků v zahraničí, a proto posílá pracovníky z ministerstva do oblastí, kde žijí lidé s polskými kořeny. Samotného mě překvapilo, jaká je tu početná polská komunita a všichni ve vesnici spolu mluví polsky. Například je zajímavé, že místní obyvatelé hovoří polským jazykem, který kromě odlišného akcentu má jen nepatrné odchylky od formy užívané v Polsku. Podle mě je dobře, že se děti doma učí polsky od malička, než nastoupí do školy. Nemají potom žádné problémy s porozuměním během výuky ve škole.*“¹⁰⁷

Obrázek 5 – Polská základní škola ve Strzelczysce

Zdroj: vlastní fotografie

¹⁰⁶ *Placówki oświatowe na Ukrainie* [online]. Warszawa: Fundacja Wolność i Demokracja, 2015 [cit. 2022-03-14]. ISBN 978-83-939781-2-0. Dostupné z: <https://wid.org.pl/wp-content/uploads/Informator-Placwki-owiatowe-na-Ukrainie.pdf>

¹⁰⁷ Rozhovor s Vladislavem, Strzelczyska, září 2021

Podpora vzdělávání a znalosti polského jazyka je cílem několika polských organizací, které se dlouhodobě zasazují o rozvoj polské kultury v regionu. Za tímto účelem tak vznikla v Sambiru jedna z poboček *Towarzystwa Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej* (TKPZL), která svou činností dlouhodobě podporuje místní výuku polštiny i jiné kulturní akce. Z iniciativy organizace byla založena také polská sobotní škola, kde probíhá výuka několika předmětů včetně polštiny, literatury, historie či zeměpisu s účelem prohloubit znalosti o polském národu a kultuře. Spolupráce TKPZL v Sambiru s dalšími organizacemi v Polsku rozšířila možnosti výchovy žáků, aby se mohli snáze zapojit a aktivně se podílet na společenském životě polské komunity na Ukrajině.¹⁰⁸ V rámci vzdělávací činnosti jsou každoročně pořádány letní jazykové školy polského jazyka a kultury i další kulturně-osvětové akce. Mezi respondenty převládá názor, že znalost polského jazyka a tradic jim přináší pocit sounáležitosti s polskou kulturou a národem. „*Pořádáme různé akce nejen pro děti, ale snažíme se, aby se mohl zapojit každý. Lidem tady to pomáhá více se zapojit a projevují větší zájem o poznání polské kultury, zvyků nebo společné historie, kterou Poláci na Ukrajině mají. Díky spolupráci s Polskem navíc mají příležitost získat stipendium a studovat na polských univerzitách*“¹⁰⁹ uvádí Maria.

Obrázek 6 – Předsedkyně TKPZL Maria v Domu Polském v Sambiru

Zdroj: vlastní fotografie

¹⁰⁸ Domy polonii i domy polskie: Sambor. *Stowarzyszenie "Wspólnota Polska"* [online]. 1990-2022 [cit. 2022-03-16]. Dostupné z: http://wspolnotapolska.org.pl/domy/ukraina_sambor.php

¹⁰⁹ Rozhovor s Marií, Sambir, září 2021

Černovická oblast (severní Bukovina)

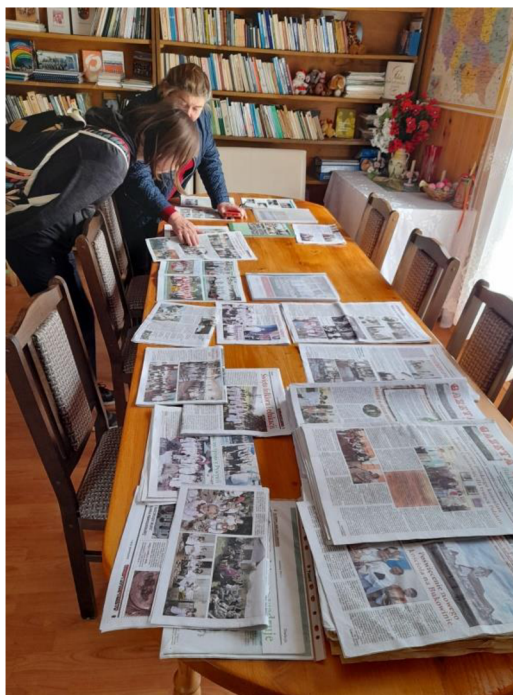
Podpora a propagace polského jazyka a vzdělávání v severní Bukovině je jednou z hlavních činností polské organizace *Towarzystwa Kultury Polskiej im. Adama Mickiewicze* (TKP). Výuka polského jazyka ve státních školách byla zavedena do učebních osnov v rámci snahy o oživení polského školství v místech, kde má polské osídlení větší míru zastoupení. Polština se začala vyučovat na několika školách v Černovicích, v Pance, ve Stara Krasnoszhore a v Piotrowcach Dolnych. Na Starokrasnoszorské základní škole I. a II. stupně funguje program, který zajišťuje výuku polštiny v rámci výuky jazyka národnostních menšin na školách. V jedné třídě tedy probíhá výuka několika předmětů v polském jazyce, které poskytují žákům znalosti o polské historii, zeměpisu a kultuře. Škola navíc pořádá různé akce a výroční akademie u příležitosti polských státních a církevních svátků, kterých se účastní všichni žáci. Slaví zde například svátek sv. Mikuláše, během kterého je ve škole uspořádána mikulášská besídka. Dále se v rámci vzdělávací činnosti škola i žáci zapojují do různých soutěží, v minulých letech se několik dětí zúčastnilo například znalostí soutěže o kultuře a polském jazyce „Znasz-li ten kraj“ pořádané ve Lvově, celoukrajinského diktátu z polského jazyka nebo ilustrování polských pověstí a pohádek.¹¹⁰

V souvislosti s podporou polské kultury vzniklo několik místních poboček TKP také v lokalitách s historicky stálým polským osídlením. Jednou z nich je *Obwodowe Towarzystwo Kultury Polskiej im. Adama Mickiewicza oddz. w Piotrowcach Dolnych*, kterou už od jejího vzniku v roce 1991 vede předsedkyně Maria Malicka. Hlavní sídlo pobočky se nachází v Arszyce, okrajové části obce Piotrowce Dolne, v budově klubovny, jejíž součástí je i polská knihovna, ve které paní Maria pracuje. Klub je vyzdoben různými věcmi od členů TKP a je zde také shromážděna velká sbírka polských novin a publikací. „*Místní klub nefunguje jen jako knihovna, ale je to také místo setkávání našich členů a jiných hostů během různých kulturních akcí. Fungují zde také kurzy polského jazyka v rámci sobotní školy. Děti mohou chodit do sobotní školy už od 5 nebo 6 let. Dnes tady máme tři skupiny dětí podle různého věku*“¹¹¹ uvádí paní Maria.

¹¹⁰ Stara Krasnoszora: Starokrasnoszorska Szkoła I-II stopnia. *PLACÓWKI OŚWIATOWE NA UKRAINIE* [online]. Warszawa: Fundacja Wolność i Demokracja, 2015, s. 295-298 [cit. 2022-03-18]. ISBN 978-83-939781-2-0. Dostupné z: <https://wid.org.pl/wp-content/uploads/Informator-Placwki-owiatowe-na-Ukrainie.pdf>

¹¹¹ Rozhovor s Marií, Arszyca, září 2021

Obrázek 7 – Paní Maria Malicka v klubu TKP v Arszyce

Zdroj: vlastní fotografie

Zdejší pobočka TKP funguje ve spolupráci s hlavním oddílem v Černovicích a jejich společným cílem je zachování a rozšíření polské kultury v ukrajinské Bukovině. Důkazem jejich úspěchů v kulturní a vzdělávací činnosti vykonávané pro polskou komunitu je například odznak za zásluhy polské kultury od ministra kultury Polské republiky, který byl paní Marii Malickej udělen v roce 1996.

5.3 Náboženství a tradice

Dalším z významných prvků etnické identity polské menšiny na Ukrajině je náboženská příslušnost. Poláci historicky vycházejí z římskokatolické tradice a jejich víra je v nich je silně zakořeněna. Ve většině případů se to nezměnilo ani po období dlouhodobého útlaku a represí během komunistického režimu, který na Ukrajině trval až do 90. let. V té době byly sice bohoslužby v polském jazyce zakázány, i přesto se však mnozí z katolických kněží snažili nadále udržovat duchovní a náboženský život polské komunity. Nejen proto je dnes římskokatolická církev pro Poláky velkou oporou v jejich společenském životě a jako taková si vybudovala důležité postavení nesoucí a podporující morální i etické hodnoty. Ukázkou toho, jak důležitý význam pro polskou komunitu měla katolická církev, je výpověď polského kněze z obce Łanowice, který uvádí: „*Za dob komunismu byl proti*

vůli místního obyvatelstva zbořen starý dřevěný kostel. Jeho zbytky lidé pochovali a později byl v místě jeho základů postaven pomník. Nový kostel byl následně postaven v 90. letech místními Poláky, kteří celou budovu sami vyzdili, vymalovali a vybudovali z vlastních nákladů.¹¹²

Obrázek 8 – Obnovené základy původního kostela a pomník v obci Łanowice

Zdroj: vlastní fotografie

Vzdělávací a kulturní činnost katolických farností má důležitý význam, jelikož z velké části podporuje rozvoj a uchování polské kultury jak na celé Ukrajině, tak i v rámci mezinárodní spolupráce s dalšími zeměmi, především pak s Polskem. V rámci připomínek historických událostí Poláků na Ukrajině a během oslav církevních svátků přijíždějí například polští konzulové či zástupci polské katolické církve. „Mnoho akcí organizuje zdejší kostel ve Strzelcysce. Během prázdnin například zvou různé hosty ze spřátelených kostelů v Polsku, třeba z Krakowa.“¹¹³ Zejména ve Lvově je pak v souvislosti s historií této oblasti ze strany polských spolků a římskokatolické církve organizována řada akcí, jak popisuje jeden z aktivních členů TKPZL: „Ve Lvově jsou dva římskokatolické kostely, centrální katedrála a kostel sv. Antonína. Snažíme se zachránit kulturní dědictví Poláků tady ve Lvově, protože po druhé světové válce hodně Poláků vysídlili do Polska. Máme zde

¹¹² Rozhovor s Ivanem, Łanowice, září 2021

¹¹³ Rozhovor s Vladislavem, Strzelcyska, září 2021

*dva polské hřbitovy, kde bylo pochováno mnoho Poláků během války. Lidé se snaží veškeré kulturní dědictví zachránit, a tak chodí opravovat a opečovávat tyto polské hroby. S tímto účelem dokonce vznikla přímo jedna organizace.*¹¹⁴

Ve Lvovské i Černovické oblasti se ve většině zkoumaných měst a obcí, kde žije větší počet polského obyvatelstva, nachází katolický kostel se zavedeným pravidelným programem a bohoslužbou v ukrajinském i polském jazyce. Polská komunita svou víru udržuje pravidelným docházením do katolických kostelů. Většina z oslovených respondentů se aktivně účastní nedělních bohoslužeb, někteří však chodí do kostela i každý den. *„Chodím do kostela pravidelně. Všichni Poláci tady chodí do kostela. I v kostele jsou některé mše v ukrajínštině, některé v polštině*¹¹⁵ *uvádí například obyvatel Lvova. Stejně tak je to i v případě manželů z Panky: „Co neděli chodíme pravidelně do kostela, někdy se sejdem i celá rodina. Jednou za měsíc je mše v polštině, jinak je v ukrajínštině hlavně pro ty, kteří nerozumí polsky.*¹¹⁶

Ve smíšených manželstvích je volba náboženství velmi individuální, někdy může hrát roli při volbě náboženství například prostředí, kterým je rodina obklopena a ve kterém žije, ve většině případů je to ale individuální rozhodnutí každé osoby. Ve Lvovské oblasti nastávají případy, kdy muž Ukrajinec či žena Ukrajinka přechází na katolickou víru. Podle výpovědí respondentů se ovšem často nestává, že by Poláci přešli na řeckokatolickou víru. Poláci jsou především římský katolíci, ale i mnoho Ukrajinců je katolíků. Dnes je běžná i taková situace, že každý z manželů si zachovává vlastní víru a náboženství u dětí pak závisí na rozhodnutí jednotlivců. *„Nelze říct obecně, jak to chodí s vírou ve smíšených manželstvích. Pokud má každý manžel jiné vyznání, náboženství potomků je dost individuální a každý si to řeší sám. Nelze říct, že by potomci ze smíšených manželství byli častěji katolíci nebo naopak řeckokatolíci*¹¹⁷ *uvádí respondent ze Lvova. Maria pochází ze smíšeného manželství a stejně tak i ona volí svou víru individuálně, jak během rozhovoru sama popisuje: „Otec je římský katolík a matka chodí do řeckokatolické církve, já mám ve výběru volnost. Když mě požádá otec, ať s ním jdu do katolického kostela, tak*

¹¹⁴ Rozhovor s Tomaszem, Lvov, září 2021

¹¹⁵ Rozhovor s Piotrem, Lvov, září 2021

¹¹⁶ Rozhovor s Jakubem a jeho ženou, Panka, září 2021

¹¹⁷ Rozhovor s Tomaszem, Lvov, září 2021

*jdu ráda, ale normálně chodím i s matkou. Vždy jim říkám, když mi říkají, ať jdu buď s jedním, nebo s druhým, že až sama budu chtít, tak půjdu.*¹¹⁸

Na Bukovině je v dnešní době také stále běžnější uzavírání smíšených manželství, ve kterém jsou partneři různého (katolického i pravoslavného) vyznání. Vlivem tohoto míšení tak často dochází k různému prolínání tradic a zvyků. Svátky, zvyky a tradice Poláků jsou na ukrajinské Bukovině dlouhodobě ovlivněny náboženstvím jiných menšin, v tomto případě je znatelný vliv především pravoslavných Rumunů a řeckokatolických Ukrajinců. Aby římskokatolické tradice v nějaké větší míře ovlivnily rumunské či ukrajinské zvyky je ale spíše nepravděpodobné a podle výpovědí respondentů k tomu nedocházelo dříve ani dnes. Většina oslovených respondentů ve Staré Huti a v Arszyce se ve svých výpovědích shoduje v tom, že Poláci v severní Bukovině znají všechny ukrajinské či rumunské svátky a tradice a některé také společně slaví. V tomto případě je totiž velmi těžké mluvit o svátcích pouze v národním kontextu. V odpovědích převládala shoda v názoru, který například paní Tereza popisuje následovně: „*Poláci v Bukovině znají a slaví třeba katolické Vánoce jak podle gregoriánského, tak i juliánského*¹¹⁹ *kalendáře společně s Ukrajinci a Rumuny. Naše polská kultura ale nemá přímý dopad na ukrajinskou kulturu. V polských vesnicích na Bukovině je běžné, že Ukrajinci i Rumuni respektují katolické svátky Poláků a reagují na ně tak, že se v těch dnech například pěkně oblékají, nepracují a tak podobně. Stejně tak to děláme my, když mají Ukrajinci nějaký významný církevní svátek. Vzájemně se během nich se sousedy navštěvujeme, popřejeme si a předáme si pozdravy. Všichni se tu u nás snažíme navzájem se respektovat.*“¹²⁰

¹¹⁸ Rozhovor s Marií, Sambir, září 2021

¹¹⁹ V pravoslavné církvi se používá juliánský kalendář a všechna data (v porovnání s kalendářem gregoriánským) jsou posunuta o třináct dní.

¹²⁰ Rozhovor s Terezou, Stara Hut', září 2021

Obrázek 9 – Vánoce v Arszyce – sváteční zvyky s rodinou a sousedy, z alba Marie Malické

Zdroj: vlastní fotografie

5.3.1 Svátky spojené s církevními a výroční obřady

S tradiční lidovou kulturou souvisí výroční obřady, církevní zvyky a náboženské rituály. Poláci ze Lvovské oblasti i z oblasti Bukoviny slaví tradičně svátky spojené s církevním i kalendářním rokem. Díky těmto kulturním zvykům a aktivitám s nimi spojenými jsou vzájemně upevňovány vztahy v místní komunitě a udržuje se kulturní dědictví polské menšiny. Své svátky slaví odděleně Ukrajinci a Rumuni, zvláště pak Poláci spojující se s římskokatolickým obřadem. Jelikož ale polská komunita historicky žije na pomezí více kultur (polsko-ukrajinské ve Lvovské oblasti a mnohonárodnostní v celé oblasti Bukoviny), běžně se setkává i s prolínáním různých tradic a zvyků. Ve smíšených rodinách i v sousedství probíhá tedy slavení některých výročních svátků v rámci různých vyznání národnostních skupin společně, přestože zvyklosti každé skupiny mohou být rozdílné.¹²¹ „Přátelským gestem mezi sousedy tady bývá v čase Vánoc třeba to, že my k nám zveme na návštěvu ukrajinské sousedy 24. prosince a oni zvou zase nás k nim domů, když slaví Vánoce 6. ledna. Je to už taková pěkná tradice, která pomáhá udržovat dobré vztahy mezi

¹²¹ KRASOWSKA, Helena. *Bukowina Mała ojczyzna – Pietrowce Dolne*. Pruszków: Wydawnictwo Rachocki i S-ka, 2002, s. 68.

*Poláky a řeckokatolickými Ukrajinci*¹²² jak uvádí Jakub z Panky. Tradice a zvyky, které většina polských respondentů do dnes udržují, jsou nejčastěji spojovány s církevními svátky. Za nejvýznamnější svátky v roce pak byly označovány především Vánoce a Velikonoce.

Vánoce (Bože Narodzenie)

Tradiční podoba většiny vánočních rituálů zůstala zachována do dnešní doby a v konkrétních zkoumaných místech polského osídlení se nepatrně odlišují jen některé prvky, v základě jsou však vánoční zvyky Poláků stejné. Nejdůležitějším okamžikem Vánoc je Štědrý večer¹²³ spojený s tradiční štědrovečerní večeří a dalšími souvisejícími zvyky. Po celý Štědrý den bylo zvykem se postit, uklízet celý dům a zdobit *choinku*, tedy vánoční stromeček, který si lidé ráno donesli z lesa. Podle katolické tradice se štědrovečerní večeře skládá z dvanácti pokrmů, přičemž na začátku se celá rodina u stolu pomodlí a poté se podává nejprve *kut'a*, což je uvařená pšenice s mákem, ořechy a rozinkami, a mezi členy domácnosti se sdílí pšeničný oplatek s medem zdobený různými vánočními motivy. „*Ano dvanáct pokrmů, to má symbolizovat dvanáct apoštolů a pro každého z nich jeden pokrm. Někdo také říká, že to číslo znamená pokrm pro každý jeden měsíc v roce, aby bylo v domě zajištěno štěstí po celý rok*“¹²⁴ uvádí k symbolice paní Marie. Sdílení oplatku je dalším symbolickým odkazem na Ježíše Krista a na lámání chleba při Poslední večeři, který souvisí se vzájemnou láskou a jednotou v rodině.¹²⁵

V domácnostech Poláků jsou tradiční štědrovečerní pokrmy různé, v každé rodině se připravuje to, co je typické pro konkrétní oblast a domácnost ovlivněných tradicí předků i tradičními prvky ostatních národnostních menšin. Nejčastějšími vánočními pokrmy na štědrovečerní tabuli jsou houby, kapr, *goląbki*¹²⁶, kolínka s mákem, pirohy se zelím, kapustou, houbami nebo nasladko se švestkami. Tradiční jsou také různé polévky, nejčastěji byl respondenty uváděn boršč a tzv. kvas, což je ukrajinská polévka z kvašené kapusty. Po večeři se všichni shromáždí u stromečku a rozbalují se vánoční dárky. Během

¹²² Rozhovor s Jakubem, Panka, září 2021

¹²³ V polštině se Štědrý večer nazývá Wigilia.

¹²⁴ Rozhovor s Marií, Arszyc, září 2021

¹²⁵ ZELIONCA, Alfons-Eugen. Oplatek wigilijny. *Polonus* [online]. 2016, roč. 12, č. 242, s. 4-5 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: http://dompolski.ro/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/110_POLONUS_12_COMPRESSED.PDF

¹²⁶ Typický pokrm v Polsku, na Ukrajině, v Rusku, na Slovensku či v Rumunsku, který se skládá ze směsi mletého masa, rýže a cibule zabalené do zelného listu.

Štědrého dne se zpívají různé vánoční koledy a završením celého večera je potom tzv. *Pasterka* neboli půlnoční mše svatá, na kterou se do kostela schází lidé z celého okolí, aby si tam společně popřáli štěstí, a v radostném duchu si společně zazpívali vánoční písně a koledy.

Velikonoce (Wielkanoc)

Velikonoce a výroční svátky s nimi spojené se u Poláků na Ukrajině slaví podle stejné katolické tradice jako v Polsku. Většina polských obyvatel ve Lvovské oblasti i na Bukovině praktikuje velikonoční obřady v období Velikonoc podle lidových zvyklostí spojených s radostným vítáním jara a oslavou nového života. Čas před Velikonocemi je doprovázen tradičním velkým půstem, který trvá čtyřicet dní. Během této postní doby se mají lidé připravovat na jeden z nejdůležitějších křesťanských svátků v roce. „*U nás se postí před Velikonocemi celá rodina, půst dodržujeme, dříve to však bylo mnohem přísnější. Během půstu nejíme žádné maso, ale hlavně pokrmy z hrachu, kapusty nebo fazolí. Taky častěji chodíme do kostela, to je samozřejmost*“¹²⁷ uvádí Anna ze Staré Huti.

Svatému týdnu předchází poslední postní neděle, nazývaná také jako Květná nebo Vrbová neděle, během níž se v kostele světi ozdobené vrbové větvičky neboli kočičky, které symbolizují palmové ratolesti, kterými lidé vítali Ježíše při příchodu do Jeruzaléma. Důležitý den, který je doprovázen půstem a dodržováním tradičních zvyklostí, je Velký pátek. V tento den se schází ženy a dívky, aby barvily *pisanky* neboli velikonoční vajíčka. Na Bukovině jsou motivy a ornamenty malované na kraslice převzaté z ukrajinských a rumunských tradic.¹²⁸ Velikonoční vajíčka a tradiční malování kraslic jsou velmi oblíbenou zvyklostí i ve Lvovské oblasti, kde se staly součástí místního folkloru především mezi obyvateli Lvova a v tomto spojení se dnes ve Lvově pořádají různé výstavy a festivaly.

Tradičním velikonočním zvykem o Velkou sobotu je svěcení velikonočního koše plného různých potravin, které se hodují následující den. Lidé nosí do kostela k posvěcení své velikonoční košíky, do kterých nejčastěji dávají malovaná vajíčka, klobásu, šunku, řepu a křen, jablka, hrušky a různé velikonoční pečivo (nejčastěji tzv. *paska*). Přidává se také trochu soli a cukru. Křen má u Poláků v období Velikonoc zvláštní význam

¹²⁷ Rozhovor s Annou, Stara Hut', září 2021

¹²⁸ KRASOWSKA, Helena. *Bukowina Mała ojczyzna – Pietrowce Dolne*. Pruszków: Wydawnictwo Rachocki i S-ka, 2002, s. 77-78.

především jako symbol hořkého utrpení Ježíše Krista. Tuto tradici popisuje paní Marie, která uvádí: „*Křen na Velikonoce musí být vždy, připravuje se hodně pikantní a přidává se k němu řepa. Na Velikonoční neděli je pak zvykem dát si po ránu jednu lžici křemu, aby bylo tělo zdravé.*“¹²⁹ O Velikonoční neděli se pak především hojně hoduje a oslavuje se vzkříšení Ježíše Krista. Velikonoční pondělí je spojováno s tradicí, kdy chlapci chodí s pomlázkou na koledu a dívky je za to obdarovávají výslužkou v podobě malovaných kraslic. Na vesnicích je také zvykem, že chlapci polévají dívky vodou, aby zůstaly po celý rok zdravé a svěží.

Zmiňované velikonoční a vánoční tradice jsou z velké části udržovány především na venkově, v dnešní době už však nedosahují takového rozsahu a významu jako v minulosti. V kulturním kontextu ovšem stále hrají důležitou roli především v souvislosti se zachováním polských tradic a zvyků jako kulturního dědictví Poláků v těchto oblastech.

5.4 Kulturní činnost

Veškerou kulturní a vzdělávací činnost pro Poláky na Ukrajině vykonávají polské organizace, instituce a místní spolky. Sdružují tak zájem o rozvoj polské kultury, kterou podporují různými projekty v oboru kultury, vzdělání, vědy, umění a společenského života. Oživení aktivity polské komunity zajišťují nejrůznější kulturní akce a programy pro všechny generace v podobě konferencí, kurzů, seminářů, regionálních festivalů a soutěží. Z místních spolků zastávají důležitou roli na zachování kulturního dědictví Poláků především folklorní soubory. Činnost těchto organizací zároveň napomáhá upevňovat polsko-ukrajinský dialog v oblasti kultury a rozvíjí přeshraniční spolupráci s dalšími zeměmi. Všechny tyto akce jsou pro polskou menšinu velmi důležité, jelikož si díky nim může vytvářet prosperující vizitku Poláků na Ukrajině a ukázat tak svou kulturu a tradice jako zachovalé kulturní bohatství, které je potřeba udržovat a rozvíjet i nadále.

Významné postavení v rozvoji polské kultury ve Lvovské oblasti zastává *Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej*, které má v dnešní době po celém území regionu již 21 poboček v různých obcích. TKPZL provozuje v rámci kulturně-osvětové činnosti například pěvecký chór *ECHO*, kapelu *Wesoły Lwów* či Soubor písní a tanců *Weseli Lwowiacy*. Tyto folklorní soubory pak se svým bohatým repertoárem vystupují

¹²⁹ Rozhovor s Marií, Arszyc, září 2021

u příležitosti různých polských svátků, výročních a církevních slavností nebo na mezinárodních festivalech a soutěžích jak po celé Ukrajině, tak i Polsku. Bohaté kulturní vyžití poskytují Polákům především místní pobočky TKPZL v jednotlivých obcích, které pořádají řadu událostí přímo v centrech jejich působení. Představitelé těchto poboček pak iniciují různá setkání, přednášky, jazykové kurzy, tábory, zábavy, výroční ceremonie či poznávací a vzdělávací výlety do okolních měst na Ukrajině nebo v Polsku. Několik příkladů uskutečněných akcí, které v posledních letech pravidelně pořádalo TKPZL v Sambiru, uvedla například předsedkyně této pobočky paní Maria: *„Pro Poláky tady v Sambiru každoročně pořádáme různá sportovní utkání, letní tábory, setkávání dětí a mládeže během svátku sv. Valentýna nebo na sv. Mikuláše, dále organizujeme třeba uměleckou soutěž „Sambir má talent“ a spoustu dalších akcí pro děti, dospělé i seniory. Členové naší organizace také pomáhají s obnovou a údržbou polských hrobů na nedalekých hřbitovech, kde jsou pochováni Poláci ze Lvovské oblasti. Spolupracujeme často i s dalšími pobočkami TKPZL v okolních obcích nebo s různými institucemi v Polsku, díky tomu má naše činnost mnohem větší rozsah. Pomáhá to také místním lidem, kterým se otevírají nové možnosti realizace a mohou se více podílet na utváření obrazu Poláků na Ukrajině.“*¹³⁰

V Černovické oblasti stojí za oživením a popularizací polské kultury a tradic černovické *Obwodowe Towarzystwo Kultury Polskiej im. Adama Mickiewicze*. Realizace kulturního rozvoje probíhá v průběhu celého roku prostřednictvím různých kulturních akcí, nezpochybnitelný význam však v tomto směru mají především folklorní skupiny Poláků z Bukoviny. V rámci snahy o zachování polského kulturního dědictví byla ve zkoumaných lokalitách vyzdvihována aktivní činnost folklorních souborů *Wianeczek* z Pietrowiec Dolnych, dětského týmu *Dolinianka* ze Staré Huti a skupiny z Černovic *Echo Prutu*. Do svého programu zahrnují všechny zmíněné soubory polské i bukovinské lidové písně a tance v tradičních krojích. Společně tak reprezentují folklor a tradice bukovinských Poláků nejen na celé Ukrajině, ale i v jiných státech.

¹³⁰ Rozhovor s Marií, Sambir, září 2021

Festivally

Jedním z oblíbených festivalů, který je pořádán v rámci projektu¹³¹ propagující polskou kulturu na Ukrajině realizovaný polskou organizací *Fundację Wolność i Demokracja*, je *Międzynarodowy Festiwal Ukraino-Polskiej Kultury „Razem jak rodzina”*. Festival se koná v různých obcích po celé Ukrajině, několikrát ročník se uskutečnil například i v Łanowicach, kam přijíždí mnoho významných hostů složených ze zástupců ukrajinských úřadů a polských organizací. Díky spolupráci se spolkem TKPZL v Sambiru zde mohl předvést své umělecké vystoupení také dětský folklorní soubor *Krakowiaczek* i další taneční a pěvecké skupiny z okolních obcí. Jedním z pořadatelů festivalu je i pan Walery, předseda místní pobočky TKPZL v Łanowicach, který popisuje program této akce: „*Je to festival polsko-ukrajinské kultury, kterého se účastní různé folklorní spolky z okolí. Máme tu hudební kapely jak polské, tak i ukrajinské. Součástí je i stánek s tradičními pokrmy polské i ukrajinské kuchyně. Hosté tak mohou ochutnat například ukrajinský boršč, polský žurek¹³², výborný bigos, kuř, pirohy, bramborové placky nebo vareniky. Náplní tohoto festivalu je představení kultury a tradic Poláků i Ukrajinců, ale také podpora vzájemné polsko-ukrajinské spolupráce, která upevňuje vztahy ve společnosti.*“¹³³

Velmi specifické postavení si vybudoval festival *Bukowińskie Spotkania*, kde pravidelně vystupují folklorní skupiny z Ukrajiny, Rumunska, Polska či Maďarska, které společně představují kulturní dědictví Bukoviny. Vzájemné soužití a respekt jednotlivých etnik umožnilo vytvoření charakteristické regionální identity bukovinských obyvatel a prolínání kulturních zvyků se promítlo také do prvků folkloru, jako jsou písně, tanec a hudba. Festival probíhá pravidelně od roku 1990 a pořádá se v různých městech a zemích. Bohatý program zahrnuje různá umělecká vystoupení včetně koncertů, tanečních a divadelních představení nebo přednášek. Účinkující festivalu se skládají ze zástupců všech věkových kategorií a náboženského vyznání. Prezenci vlastního kulturního bohatství zde mohou představit nejen současné národnostní skupiny z Bukoviny, ale i emigranti s bukovinskými kořeny. Účastníci festivalu si kladou za cíl nejen ukázkou originálního folkloru vlastní skupiny, ale v širším kontextu i předání hodnot dalším

¹³¹ Projekt „*Wielka Polska Rodzina – promujemy polską kulturę na Ukrainie*“.

¹³² Žurek je tradiční nakyslá polévka z chlebového kvásku.

¹³³ Rozhovor s Walerym, Łanowice, září 2021

generacím, aby pochopily myšlenku pospolitosti a vzájemného respektu různých národností v multikulturním prostředí.¹³⁴

Tento festival je pro Poláky na Bukovině jednou z příležitostí, kdy mohou ukázat svou kulturu širšímu okolí a kde se také v rámci vystoupení polských folklorních souborů mohou prezentovat jako skupina čadeckých Goralů z Bukoviny, která stále zachovává původní kulturní tradice a folklor. To, že folklorní soubory a možnost účasti na těchto festivalech i dalších podobných kulturních akcí posiluje Polákům i jiným národnostem jejich etnické uvědomení, velice dobře vnímají i respondenti: „*Dolinianka představuje tradice a zvyky našich předků. Tančíme energické goralské tance. Naše vedoucí je Regina Kahuska. Každoročně se účastníme festivalu Bukowinskie spotkanie. V souboru tančí děti a počet členů se často mění, proto nevím, kolik nás je. Objevuje se zde i snahy o založení dospělého týmu Dolinianky. Jsem moc ráda, že u nás tento soubor máme a že jsem jeho členkou. Je pěkné stále udržovat naše tradice v písních a tancích, a hlavně nás to všechny baví.*“¹³⁵ Festivalu se každoročně účastní i folklorní soubor Wianeczek z Piotrowic Dolnych v čele s Marií Malickou, která uvádí: „*Když nás pozvou na nějakou kulturní událost, tak se rádi zúčastníme. Máme naše kroje, které jsou typické pro skupinu čadeckých Goralů z Čadca, skoro stejné mají i goralé ve Staré Huti nebo v rumunské Bukovině. Náš soubor vznikl poté, co k nám přijel polský soubor Jastrowiaczy, který vystupoval na festivalu polské kultury v Černovicích. Členové toho souboru mají totiž příbuzné a rodiny tady v Piotrowcach Dolnych. Proto jsme se s dalšími členy rozhodli založit vlastní skupinu Wianeczek, jako připomínku na naši rodnou zemi. Zpíváme písně jak polské, tak i naše bukovinské.*“¹³⁶

¹³⁴ KRASOWSKA, Helena. Rola niematerialnego dziedzictwa kulturowego w kontekście zachowania tożsamości grupowej i regionalnej. *Niepodległość i Pamięć* [online]. 2017, s. 313-330 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2017-t24-n3_\(59\)/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2017-t24-n3_\(59\)-s313-330/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2017-t24-n3_\(59\)-s313-330.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2017-t24-n3_(59)/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2017-t24-n3_(59)-s313-330/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2017-t24-n3_(59)-s313-330.pdf)

¹³⁵ Rozhovor s Kát'ou, Stara Hut', září 2021

¹³⁶ Rozhovor s Marií, Arszyca, září 2021

Obrázek 10 – Folklorní soubor Wianeczek na fotografiích, z alba Marie Malicke

Zdroj: vlastní fotografie

Obrázek 11 – Vystoupení folklorného souboru Dolinianka na Bukowińskiem spotkanie

Zdroj: Miedzynarodowy festiwal folklorystyczny "Bukowińskie spotkania",
2016¹³⁷

¹³⁷ 27 Miedzynarodowy festiwal folklorystyczny "Bukowińskie spotkania." *Bukowińskie Spotkania* [online]. Pila: Regionalne Centrum Kultury Fabryka Emocji, 2012–2021 [cit. 2022-03-22]. Dostupné z: <https://bukowina.rck.pila.pl/index.php/143-27/27pl/574-uczestnicy-27-pl.html>

6 Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo přiblížit nejvýznamnější kulturní prvky polské menšiny ve Lvovské oblasti a na Bukovině. Výsledky práce založené na terénním výzkumu v daných pohraničních oblastech měly čtenáři objasnit, jakými hlavními prvky je tvořena etnická identita Poláků a jestli se v současnosti snaží nějakým způsobem udržovat polskou kulturu. Analyzované výsledky výzkumu nelze generalizovat na celou polskou menšinu především z důvodu malého vzorku respondentů, jejich spojení se sekundárními zdroji dat však může poskytnout komplexnější přehled o současné situaci polského etnika a jeho kulturním dědictví. Vzorek respondentů byl záměrně vybírán tak, aby obsahoval zástupce různých věkových kategorií a místa bydliště s rozdílným procentuálním zastoupením polského obyvatelstva. Problematika konkrétního jevu tak byla posuzována z několika různých úhlů.

Politické a mocenské tlaky v obou oblastech historicky ovlivnily tento geografický prostor i každodenní život Poláků a místních obyvatel těchto regionů. Následky jsou v dnešní době patrné především v jazykové a náboženské různorodosti obyvatelstva těchto oblastí. Z výsledné analýzy je však patrné, že kultura Poláků i jejich etnická identita je v obou oblastech výzkumu stále zachovávána, přestože se počet příslušníků polské menšiny dlouhodobě snižuje, které výrazně působí na důležité prvky etnické identity příslušníků polské menšiny.

Většina respondentů za hlavní kulturní prvky polské menšiny považuje jazyk, náboženskou příslušnost (římskokatolické vyznání), kulturní zvyky a tradice. Zástupci polského etnika stále pociťují sounáležitost s polským národem a snaží se proto uchovávat polské kulturní dědictví. Etnickou identitu Poláků tvoří především kulturní aspekty jako je jazyk, katolická tradice, zvyky a folklor. Snaha o jejich zachování a rozvoj vychází jak z iniciativy jednotlivců, tak i ze strany polských organizací a spolků v rámci jejich kulturně-vzdělávací činnosti. Asimilace Poláků s majoritní společností probíhala a nadále probíhá ve Lvovské oblasti i na Bukovině v různé míře. Poláci ze Lvovské oblasti se nijak výrazně neliší od Poláků z Bukoviny, ale určité odlišnosti samozřejmě existují. Nejznatelnější je pravděpodobně specifická regionální identita polské menšiny na Bukovině, která se identifikuje jako skupina bukovinských Goralů zachovávající si charakteristický polský dialekt, kulturní tradice a folklor.

V obou oblastech je významným kulturním prvkem pro většinu polských respondentů polský jazyk, který je zároveň jeden z nejdůležitějších ukazatelů příslušnosti k polskému etniku. Ačkoliv je podle ukrajinské ústavy státním jazykem ukrajinština, znalost polského jazyka je znatelná u většiny příslušníků polské menšiny ve Lvovské i Černovické oblasti. V kulturním a společenském kontextu má postavení polštiny velký význam a od 90. let se proto společně s oživením společenského života polské menšiny klade důraz také na jeho rozvoj a vzdělávání v polském jazyce. Znalost polštiny se nejčastěji předává z generace na generaci v rámci rodiny. Polština či polský dialekt je běžným jazykem komunikace v soukromé sféře, užívají ji tedy především členové jedné domácnosti, blízcí příbuzní, přátelé a polští sousedé. V několika obcích ukrajinské Bukoviny si značná část Poláků osvojila specifický polský dialekt, který nese prvky zachovalého nářečí čadeckých Goralů a jazykových výpůjček z regionálních variant ruského, ukrajinského, rumunského a německého jazyka. Na Ukrajině v současnosti funguje několik základních, kde je polština vyučujícím jazykem. Na výuce a rozvoji polského jazyka se značně podílejí také sobotní školy a školy polského jazyka, které se nachází ve všech zmiňovaných místech výzkumu. V obou oblastech navíc pravidelně vychází polsky psaná literatura a noviny.

Náboženství, především tedy příslušnost k římskokatolické církvi, je pro naprostou většinu Poláků hlavním prvkem jejich etnické identity. Katolická víra je navzdory dlouhodobého útlaku během komunistického režimu v životech Poláků silně zakořeněna. Poláci se pravidelně účastní bohoslužeb v katolických kostelech, které jsou centrem náboženského a kulturně-společenského života polské menšiny. Z iniciativy katolických farností a polských dobrovolníků jsou zejména ve Lvovské oblasti obnovovány například i staré polské hřbitovy a hroby Poláků padlých za druhé světové války. Většina Poláků dodnes udržuje tradice a zvyky, které jsou nejčastěji spojené s církevními svátky a výročními obřady. Pro respondentky jsou nejvýznamnějšími svátky v roce Vánoce a Velikonoce, se kterými je stále spojováno mnoho tradičních zvyklostí.

Pro polskou komunitu jsou ze strany polských spolků a organizací zajišťovány kulturní a osvětové akce, které přispívají k oživení polské kultury a Poláci si díky nim vytváří vizitku aktivní a prosperující menšiny. Spolková činnost zahrnuje různé akce a programy jako jsou konference, kurzy, semináře, soutěže a regionální festivaly. Respondenti na Bukovině vyzdvihovali zejména pozitivní dopad mezinárodního festivalu

Bukowińskie spotkanie, kterého se každoročně účastní místní folklorní spolky prezentující zachovalou polskou kulturu a kulturní bohatství Poláků na Bukovině.

V důsledku asimilace a v smíšených manželstvích postupně dochází u části polských příslušníků a jejich potomků k oslabení či ztrátě některých kulturních prvků, nejčastěji bývá tento jev znatelný v kontextu používání a znalosti polského jazyka či kulturních zvyklostí. V multikulturním prostředí Bukoviny je prolínání různých kulturních prvků místních etnik velmi charakteristické. V kontextu slavení svátku je běžné, že Poláci slaví například Vánoce jak v rámci katolické tradice podle gregoriánského kalendáře, tak i společně s Ukrajinci podle juliánského kalendáře. Volba náboženství ve smíšených manželstvích je velmi individuální, ve většině případů je rozhodnutí každého z manželů zcela subjektivní. Podle výpovědí respondentů se ovšem často nestává, že by Poláci přešli na řeckokatolickou víru. V současnosti je běžná situace, kdy si každý z manželů zachovává vlastní víru, a děti jsou vychovávány podle tradic obou náboženství, v pozdějším věku pak volba víry závisí na jejich rozhodnutí.

7 Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

- BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-020-9.
- BARTH, Fredrik. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Front Cover. Universitetet i Bergen, 1969. ISBN 088133979.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 978-80-246-0139-7.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-925-2.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Sociologické nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-7419-053-7.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie*. Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6.
- FOREJTOVÁ, Monika. *Mezinárodněprávní ochrana menšin*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2002. ISBN 80-7082-843-9.
- GELLNER, Ernest. *Národy a nacionalismus*. Praha: Hříbal, 1993. ISBN 80-901-3811-X.
- GORDON, Milton. *Assimilation in American life. The Role of Race, Religion and National Origins*. New York: Oxford University Press. 1964. ISBN 9780195008968.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: SLON, 2009. ISBN 978-80-7419-010-0.
- JENKINS, Richard. *Rethinking ethnicity: Arguments and Explorations*. London: SAGE Publications, 1997. ISBN 0 8039 7677 1.
- KOKAISL, Petr. *Etnické minority*. Praha: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2014. ISBN 978-80-213-2524-1.
- KRASOWSKA, Helena. *Bukowina Mała ojczyzna – Pietrowce Dolne*. Pruszków: Wydawnictwo Rachocki i S-ka, 2002. ISBN 83-86379-76-6.
- KRYSINSKI, Wojciech. *Uroki Bukowiny: Polacy na Bukowinie*. Zagań: Dekorgraf, 2006. ISBN 978-83-60119-08-2.
- KUKLÍK, Jan a Jan NĚMEČEK. *Od národního státu ke státu národností? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-802-4623-771.
- MAJEROVÁ, Věra. *Sociologie venkova a zemědělství*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2009. ISBN 978-80-213-0651-6.
- MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník I*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
- MASLOWSKI, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. Karolinum Press, 2015. ISBN 978-80-246-2689-5.
- RYCHLÍK, Jan, Bohdan ZILYNSKYJ a Paul Robert MAGOCSI. *Dějiny Ukrajiny*. Praha: Lidové noviny, 2015. ISBN 978-80-7106-409-1.
- SAM, D. L, BERRY, J.W, editors. *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. New York: Cambridge University Press, 2006. ISBN 978-0-511-22623-6.

- SNYDER, Timothy. *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569–1999*. New Haven & London: Yale University Press, 2003. ISBN 0-300-09569-4.
- ŠATAVA, Leoš. *Etnicita a jazyk. Teorie, praxe, trendy: čítanka textů*. Brno: Tribun, 2013. ISBN 978-80-263-0517-0.
- ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. vyd. SLON, 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.
- ŠMÍD, Tomáš a Vladimír VAŽURA. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. ISBN 978-80-7325-126-0.
- TESAŘ, Filip. *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-097-9.

Internetové zdroje

- About number and composition population of UKRAINE by data All-Ukrainian population census '2001 data. *All-Ukrainian population census '2001* [online]. State Statistics Committee of Ukraine, 2004 [cit. 2022-02-23]. Dostupné z: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>
- ALBA, Richard a Victor NEE. Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration. *The International Migration Review* [online]. 1997, vol. 31, no. 4, s. 826–874 [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2547416>
- Domy polonii i domy polskie: Sambor. *Stowarzyszenie "Wspólnota Polska"* [online]. 1990-2022 [cit. 2022-03-16]. Dostupné z: http://wspolnotapolska.org.pl/domy/ukraina_sambor.php
- DRABCZUK, Marta. Polacy na Ukrainie. *Mniejszość polska na Białorusi, Litwie, Łotwie i Ukrainie: uwarunkowania, stan aktualny, perspektywy* [online]. Lublin: Instytut Europy Środkowej, 2020, s. 113-157 [cit. 2022-03-11]. ISBN 978-83-66413-31-3. Dostupné z: https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2020/10/prace_ies_2020-009.pdf
- DZIĘGIEL, Ewa. Polszczyzna w transmisji międzypokoleniowej w rodzinach jednolitych i mieszanych we Lwowskiem. *Acta Baltico-Slavica* [online]. Warszawa, 2019, 43, 143-160 [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: <https://ispan.waw.pl/journals/index.php/abs/article/view/abs.2019.013/5319>
- Etický kodex České asociace pro sociální antropologii. *Česká asociace pro sociální antropologii* [online]. [cit. 2022-02-22]. Dostupné z: http://www.casaonline.cz/?page_id=7
- FELLERER, Jan. Ukrainian in Austria-Hungary (1905-1918) and Interwar Eastern Europe (1918-1939). *Harvard Ukrainian Studies*, vol. 35, no. 1/4, 2017, s. 105–124. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/44983537>
- GÓRECKI, Janusz. Bukowina jako wielokulturowa przestrzeń – w przeszłości i współcześnie. *Peregrinus Cracoviensis* [online]. 2005, 16, s. 215-234 [cit. 2022-02-27]. Dostupné z: <https://denali.geo.uj.edu.pl/publikacje,000081?&menu=3&nr=00008121&brf=summary#00008121>
- GUARNACCIA, Peter and Carolina HAUSMANN-STABILE. Acculturation and Its Discontents: A Case for Bringing Anthropology Back into the Conversation. *Sociology and anthropology*. 2016, 4, 114-124. Dostupné z: <https://doi.org/10.13189/sa.2016.040209>

- HARATYK, Anna. Polish Schooling in Ukraine at the Turn of the 20th and the 21st Century. *Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal*, 2020, 12, s. 74–83. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/cphpj-2020-007>
- HIRT, Tomáš. Přehled nejasností spjatých s konceptem etnicity v perspektivě post-barthovských přístupů. *AntropoWebzin*. 2007, (2-3).
- HORÁLEK, Adam. Tři přístupy k pupkům národů: Primordialisticko-modernistický diskurz prizmatem aktivity a objektivy etnicity. *Český lid* [online]. 2012, 99, 28-29 [cit. 2021-11-23]. Dostupné z: <https://ceskylid.avcr.cz/media/articles/178/submission/original/178-349-1-SM.pdf>
- HOSENSEIDLOVÁ, Petra. Masakry na Volyni a v Haliči stály život desetitisíce lidí. Po 75 letech zatěžují vztahy Polska a Ukrajiny. *ČT24* [online]. Česká televize, 2018 [cit. 2022-03-09]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2534314-masakry-na-volyni-a-v-halici-staly-zivot-desetitisice-lidi-po-75-letech-zatezuji-vztahy>
- CHVOJKOVÁ, Petra a Martina HŘEBÍČKOVÁ. Psychologická akulturace: teoretické přístupy a metody měření. *Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi* [online]. Praha: ČSAV, 2018, 62, 153-172 [cit. 2022-02-15]. ISSN 0009-062X. Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:cc0c2a8a-86de-4be0-9524-b6aefa40e368>
- CHVOROSTOV, Alexander, Vil BAKIROV, Alexander KIZILOV a Kseniya KIZILOVA. *The Polish Minority in Ukraine* [online]. „ENRI-East” Project, 2011 [cit. 2020-05-30]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/313638197_The_Polish_Minority_in_Ukraine
- KLIMASZEWSKI, Zbigniew Tomasz. Rola prasy Polskiej w krzewieniu Polakości na Ukrainie na przykładzie „Moni tora Wołyńskiego”. *Łódzkie Studia Teologiczne* [online]. 2014, 23, 51-66 [cit. 2020-06-29]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=664565>
- KOPEČEK, Lubomír. Polsko-ukrajinské vztahy: úspěšný model řešení etnických problémů? *Středoevropské politické studie* [online]. 1999 [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3803/5160>
- KRASOWSKA, Helena. *Górale polscy na Bukowinie Karpackiej: studium socjolingwistyczne i leksykalne* [online]. Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2006 [cit. 2022-03-02]. ISBN 83-89191-44-X. Dostupné z: http://rcin.org.pl/Content/10130/PDF/WA243_18812_2630705_GO-PO-NA-BUK-KA.pdf
- KRASOWSKA, Helena, Magdalena POKRZYŃSKA a Lech Aleksy SUCHOMŁYNOW. *Świadectwo zanikającego dziedzictwa: Mowa polska na Bukowinie: Rumunia – Ukraina* [online]. Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 2018 [cit. 2020-05-26]. ISBN 978-83-64031-85-4.
- KRASOWSKA, Helena. Rola niematerialnego dziedzictwa kulturowego w kontekście zachowania tożsamości grupowej i regionalnej. *Niepodległość i Pamięć* [online]. 2017, 24/3(59), 313-330 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2017-t24-n3_\(59\)/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2017-t24-n3_\(59\)-s313-330/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2017-t24-n3_\(59\)-s313-330.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2017-t24-n3_(59)/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2017-t24-n3_(59)-s313-330/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2017-t24-n3_(59)-s313-330.pdf)
- KRAVTSIV, Bohdan, Volodymyr KUBIJOVYČ, Oleksander OHLOBLYN a Ivan RUDNYTSKY. Poláci na Ukrajině. *Encyklopedie Ukrajiny* [online]. 2001 [cit. 2022-02-26]. Dostupné z:

- <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CP%5CO%5CPolesinUkraine.htm>
- KOŚCIŃSKI, Piotr. Polska-Ukraina: historia dzieli. *Warsaw Institute* [online]. Fundacja Warsaw Institute, 2018 [cit. 2022-02-28]. Dostępne z: <https://warsawinstitute.org/pl/polska-ukraina-historia-dzieli/>
- NECHAYEVA-YURIYCHUK, Nataliya. Coping with the Challenges of Ukrainian-Romanian Border Security Issues. *Eurotimes* [online]. 2013, 15(11) [cit. 2022-03-02]. ISSN 1841-9259. Dostępne přes databázi EBSCO: <https://search-ebSCOhost-com.infozdroje.czu.cz/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=90552904&lang=cs&site=ehost-live>
- Placówki oświatowe na Ukrainie* [online]. Warszawa: Fundacja Wolność i Demokracja, 2015 [cit. 2022-03-14]. ISBN 978-83-939781-2-0. Dostępne z: <https://wid.org.pl/wp-content/uploads/Informator-Placwki-owiatowe-na-Ukrainie.pdf>
- Polish national minorities as a subject of social and political processes in Ukraine. *Scientific papers. Politology* [online]. 2016, 100-104 [cit. 2020-08-31]. Dostępne z: <http://politics.chdu.edu.ua/article/view/27694>
- Population censuses of the Russian Empire, USSR – All-Union population census of 1959, 1970, 1979, 1989* [online]. Demoscope Weekly. ISSN 1726-2887 [cit. 2022-03-13]. Dostępne z: <http://www.demoscope.ru/weekly/pril.php>
- ROSSMANITH, Adam. Język polski, struktura etniczna i religijna w skupiskach polskich na Bukowinie w latach 2011-2013 w świetle badań terenowych. *Historia i dzień dzisiejszy relacji polsko-rumuńskich* [online]. Suceava: Związek Polaków w Rumunii, 2017, s. 404-415 [cit. 2021-02-05]. ISBN 978-973-0-25189-0.
- STASZKIEWICZ, Anita. Polacy na Ukrainie. *Stowarzyszenia "Wspólnota Polska"* [online]. 2015 [cit. 2020-06-15]. Dostępne z: http://wspolnotapolska.org.pl/biblioteka/bib_artykuly.php?id=33/
- THER, Philipp. Polsko-ukrajinský konflikt v letech 1939-1947: Srovnávací poznámky k diskusi o česko-sudetoněmeckém konfliktu. *Soudobé dějiny* [online]. 2002, 9, 2, 249-258 [cit. 2022-03-09]. Dostępne z: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/bf35b86b-9009-430b-aa8d-41d40a507c89>
- WEINREICH, Peter. 'Enculturation', not 'acculturation': Conceptualising and assessing identity processes in migrant communities. *International Journal of Intercultural Relations* [online]. 2009, 33(2), 124-139 [cit. 2022-02-17]. Dostępne z: <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2008.12.006>
- Zákon č. 110/2019 Sb.: Zákon o zpracování osobních údajů. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2022-02-22]. Dostępne z: <https://www.zakonyprolidi.cz/print/cs/2019-110/zneni-20190424.htm?sil=1>
- ZELIONCA, Alfons-Eugen. Opłatek wigilijny. *Polonus* [online]. 2016, roč. 12, č. 242, s. 4-5 [cit. 2022-03-20]. Dostępne z: http://dompolski.ro/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/110_POLONUS_12_COMPRESSED.PDF
- 27 Miedzynarodowy festiwal folklorystyczny "Bukowińskie spotkania." *Bukowińskie Spotkania* [online]. Piła: Regionalne Centrum Kultury Fabryka Emocji, 2012–2021 [cit. 2022-03-22]. Dostępne z: <https://bukowina.rck.pila.pl/index.php/143-27/27pl/574-uczestnicy-27-pl.html>

8 Seznam obrázků a tabulek

8.1 Seznam obrázků

Obrázek 1 – Mapa lokalit sběru dat ve Lvovské oblasti.....	17
Obrázek 2 – Mapa lokalit sběru dat v Černovické oblasti.....	17
Obrázek 3 – Rozšíření polské etnické menšiny na Ukrajině podle ukrajinského sčítání lidu v r. 2001	50
Obrázek 4 – Výuka polštiny ve Szkole języka polskiego v Drohobyči.....	56
Obrázek 5 – Polská základní škola ve Strzelczysce	57
Obrázek 6 – Předsedkyně TKPZL Maria v Domu Polském v Sambiru	58
Obrázek 7 – Paní Maria Malicka v klubu TKP v Arszyce	60
Obrázek 8 – Obnovené základy původního kostela a pomník v obci Łanowice	61
Obrázek 9 – Vánoce v Arszyce – sváteční zvyky s rodinou a sousedy, z alba Marie Malicke	64
Obrázek 10 – Folklorní soubor Wianeczek na fotografiích, z alba Marie Malicke.....	71
Obrázek 11 – Vystoupení folklorního souboru Dolinianka na Bukowińskiem spotkanie ..	71

8.2 Seznam tabulek

Tabulka 1 – Údaje o respondentech ze Lvovské oblasti.....	18
Tabulka 2 – Údaje o respondentech z Černovické oblasti	19
Tabulka 3 – Počet obyvatel polské národnosti v letech 1959–2001 na Ukrajině	49
Tabulka 4 – Schéma použití jazyků v konkrétním prostředí u bukovińských Poláků ve Staré Huti a v Arszyce	54